

מדינת ישראל

בתי הדין הרבניים

ב"ה

תיק 1061137/1

בבית הדין הרבני האזורי חיפה

לפני כבוד הדיינים:

הרב אברהם מאיר שלוש – ראב"ד, הרב שמואל אברהם חזן, הרב רפאל זאב גלב

התובעת: פלונית (ע"י ב"כ עו"ד רפאל עמר)

נגד

הנתבע: פלוני

הנדון: גירושין – תנאי בגט בבעל אסיר – בניאור דעת המהרשד"ם

פסק דין

הצדדים נישאו זה לזה כדמו"י בתאריך כ"ו באלול תשס"ט (15.9.2009). לאישה אלו נשואים ראשונים והבעל נשוי בשלישית. יש להם ילד קטין משותף, ולבעל חמישה ילדים נוספים מנשואים קודמים.

הבעל הוא אסיר שהורשע בסחר בסמים וזו לו הפעם השלישית שהוא יושב בכלא. בפעם האחרונה נגזרו עליו ארבע שנות מאסר אותם הוא מרצה בכלא [...] ותקופת המאסר שנותרה לבעל, נכון להיום, היא עשרים חודש. האישה נמצאת היום במרכז גמילה מסמים.

לפנינו תביעת גירושין של האישה. תביעת המזונות נדונה בבית משפט.

בדיון הראשון מתאריך ג' באדר ב' תשע"ו (13.3.16) תבעה האישה את הגירושין באופן נחרץ שכן מתוך שבע השנים שהם נשואים הם חיו יחד רק כשנתיים במצטבר, עקב תקופות המאסר הארוכות שמרצה הבעל. זאת ועוד, לאישה טענות קשות כלפי בעלה על השפלות קשות שעברה תחת ידו ועל אלימות פיזית ומילולית שהופנתה כלפיה מספר פעמים. לטענתה הוא אינו בוחל בהתנהגות זו אף בפני אחרים. כמו כן טוענת שהוא זה שמשך אותה לסמים. עוד טוענת שיש לה חשדות של בגידה ושבעלה סרך דרכו אחר אישה זרה ואף יש לה הוכחות לכך. גם בדיון השני מתאריך כ"ה אייר תשע"ו (2.6.16) עמדה האישה על תביעתה לגירושין והוסיפה שגם הבעל מוכן לתת לה גט אך מתנה זאת בויתור על דמי מזונות הילד.

מנגד, הבעל עומד בשלו ודורש שלום בית ומבקש שהאישה תמתין לו עד לשחרורו מהמאסר, שאז יוכל לשכנע אותה בייתר הצלחה להחזיר את השלום על כנו. הוא מכחיש את טענות האישה על אלימות כלפיה ואף עומד על כך שאם תוכיח את טענותיה אלו הוא יסכים לתת גט לאלתר. כמו כן מכחיש את החשדות על קשרים על אישה זרה. גם בדיון השני מתאריך הנ"ל הבעל עומד על דבריו שאינו חפץ כעת בגירושין רק לאחר שיצא מהכלא – בעוד 20 חודש.

בית הדין מזכיר לבעל שבדיון הקודם נתן את הסכמתו לכך שאם לא יצליח להגיע לשלום בית יסכים לגרש. ונראה כי הבעל אינו מתנגד לעצם הפירוד אלא יש לו תביעות שרצונו

מדינת ישראל

בתי הדין הרבניים

שיתמלאו תחילה. הוא תובע שהילד יגדל אצלו לאחר שישתחרר. לשאלת בית הדין אם הוא לא יצליח להגיע להסכמות עם האישה האם יסכים להתגרש ענה שאכן הוא מסכים.

בית הדין הבהיר לבעל שהאישה לא תוכל להמתין לו עד לזמן יציאתו מהכלא, שכן כבר מספיק סבלה מבדידות בגינו, אך בכל זאת בית הדין מוכן ליתן לו ארכה סבירה של שלשה חודשים לנסות לשכנע אותה להגיע לשלום בית.

לאחר שמיעת טענות ומענות הצדדים ובהתחשב בפירוד הממושך ביניהם בית הדין לא מוצא עילה מוצדקת להיענות לבקשת הבעל, ואדרבה לאור הדברים החמורים שנשמעו מפי האישה, ולאור העובדה שנראה מתוך דברי הבעל שתביעתו לשלום בית אינה כנה, וטענותיו לדחות את הגירושין אינן מוצדקות, ונראה רצונו לדחות נתינת הגט ללא שום טעם וטענה נכונה ואמתית לשלום, ולאור הנתונים העובדתיים על דפוס התנהגותו הנפשע של הבעל שכבר כמה פעמים נכנס למאסר, וגרם לכך שרוב השנים שהם נשואים אינם חיים יחד כאיש ואישה, ותקופות ארוכות ביותר האישה עומדת גלמודה ועגונה כאלמנה חיה, ללא חיי אישות. רשמית יש לה אמנם בעל אך הוא אינו ממלא אף אחת מהחובות המוטלות עליו.

בית הדין לא רואה מקום לדרישותיו של הבעל לעכב את הליך הגירושין לזמן ארוך של כעשרים חודשים ומחייב את הבעל ליתן גט לאשתו בתוך שלשה חודשים מהיום.

א. וכבר ידועה ומפורסמת הפסיקה בכמה וכמה פסקי דין, שבעל שהוא אסיר ובכך אינו מקיים את חובותיו כלפי האישה יש לחייבו במתן גט ודינו כמורד. לא נאריך כאן במתן מקורות הלכתיים אך נציין כמה מהפוסקים וכמה מפסקי הדין שדנו בדבר זה, מהם שהורו שיש אף לכוף את הבעל לגרש כאשר הוא מנוע מלקיים את חובותיו כלפי אשתו, ובפרט במקרה שכניסתו לכלא היא בגרימתו ובפשיעתו כגון שעוסק בסחר בסמים כשידוע לכול שאם ייתפס ירצה את עונשו לתקופה ארוכה אחר סורג ובריח, זאת מלבד עצם העיסוק לכשעצמו שהוא חמור ואסור.

ראה בזה בשו"ת הרשב"ש (סימן שפ"ג-א) ובשו"ת עונג יום טוב (סימן קסח) ובפד"ר כרך ח' (עמוד 127) ופד"ר (כרך ג עמוד 220 בהרכב הדיינים הרבנים א. וולדינברג אב"ד, ע. יוסף וי. קאפח). ופד"ר כרך ח' (עמוד 303-311) שפסקו לחייב אסיר בגירושין. ובשו"ת ציץ אליעזר (ח"ו סימן מ"ב) שפסק כיון שהבעל נמצא במאסר באשמתו – דינו כמורד, ויש לכופו על הגט.

ב. בר מן דין יש להוסיף גם מה שהאישה טענה טענות קשות כלפי בעלה על אלימות פיזית ומילולית שהיו מנת חלקה תחת ידו, ואף עשה זאת בפני אחרים ויש כאן טענה של מאיס עלי בטענה גלויה ומפורסמת, שידועה בזה שיטת הספר חוט המשולש בשם התשב"ץ (ח"ד סי' ל"ה) שבאמתלא כזו כו"ע מודים לרמב"ם שאף כופים אותו לגרש. ואמנם יש החולקים על שיטתו ושמכל מקום אין לכוף בזה. וראה עוד בזה לאמו"ר הגר"י חזן זצ"ל בשו"ת יחזה דעת (ח"ג סימן מ"ז), ובשו"ת ציץ אליעזר (ח"ד סימן כ"א וסימן כ"ו), ובשו"ת שערי ציון (בוארון אה"ע סימן ו').

ג. והנה היה מקום לומר שאין מקום לחייב את הבעל לגרש עתה, שהרי לדבריו הוא מסכים לגרש את האישה, אלא שמתנה זאת בוותור על מזונות הילד, ובקבלת המשמורת על הילד, כמו כן רוצה לדחות את הגט עד לזמן יציאתו מבית הכלא. וידועה בזה שיטתו המפורסמת של המהרשד"ם (חלק אבן העזר סימן מא) שלדעתו אף במקום שהבעל חייב לגרש את אשתו, אין לכופו לעשות זאת אם אינו מסרב אלא חפץ ליתן הגט רק אחר שיתקיימו תנאים ודרישות.

אמנם רבים חלקו עליו ולדעתם מאחר והוא מחויב לגרש – אינו יכול להטיל שום תנאי בגט, ראה בזה בשו"ת הרשב"ש (סימן שפג, א) ובשו"ת תשב"ץ (חלק ד חוט המשולש טור א סימן ו) ובשו"ת מהרש"ם (חלק ה סימן ס) וראה עוד בשו"ת שיבת ציון (סימן צו).

מדינת ישראל

בתי הדין הרבניים

ומלבד זאת גם לדעת המהרשד"ם שרשאי להטיל תנאי – זהו רק בסוגי תנאים שהאישה תוכל לקיימם, אבל לא בתנאים אחרים, שכן מדויק מדבריו שם. וראה בזה בשו"ת עין יצחק (חלק-אבן העזר סימן מ, יז). ועיין גם בשו"ת לב שומע לשלמה (דיכובסקי סימן י) מה שהאריך בזה. וכן בפסקי דין של בית הדין הגדול (בתיק מס 880581/9 ובתיק מס' 1-21-0027). וכאן שמתנה שתווטר לו על מזונות הילד הוא תנאי שלא תוכל לעמוד בו שכל עול הבית יוטל רק עליה, וזה תנאי שאינו בגדר הסביר ומהרשד"ם לא דיבר בתנאי מסוג זה. כמו כן הדרישה שהאישה תמתין לקבל הגט עד יציאתו מבית הכלא אינה סבירה ואינה מתקבלת. אין זה סביר שלאחר עשרות חודשים שהאישה גרה לבדה בודדה וגלמודה, בלא משען ומשענה, הבעל ידרוש ממנה להמתין עוד תקופה ארוכה של יותר משנה וחצי של חיי בדידות עד שהבעל יסיים את ריצוי תקופת מאסרו שנגזרה עליו בשל התנהגותו החמורה ולא בפעם הראשונה. נמצא אפוא שעכוב הגט בגלל דרישה זו אינו סביר ואינו מתקבל.

מסקנא

לאור כל האמור מחליט בית הדין:

- א. בנסיבות המפורטות בנידון זה, בית הדין מחייב את הבעל לתת גט לאשתו.
- ב. דרישותיו של הבעל, כתנאי למתן הגט על ידו להמתין ליציאתו מבית הכלא בעוד יותר משנה וחצי ולוויתור דמי המזונות, אינן בגדר תנאי סביר לדעת המהרשד"ם כמבואר לעיל, ופרט לזאת הרי רבים חלקו על דעתו של מהרשד"ם וסוברים שאינו יכול להתנות כלל.
- ג. על המזכירות לפתוח תיק לבירור שמות ולסידור גט.

הרב שמואל אברהם חזן

ראיתי את דבריו הבהירים של חברי וידידי הדיין הרב שמואל אברהם חזן שליט"א, שיש לחייב את הבעל במתן גט מחמת דין מורד ומכוח טענת "מאיס עלי" באמתלא ברורה כאמור, ואף לדעת המהרשד"ם הסובר שאף באופן זה זכותו של הבעל להתנות את מתן הגט, יודה בנדון דידן שאין לאפשר זאת, הואיל והאישה איננה יכולה לקיים התנאי והוי דבר שאינו סביר.

על אף שהנני מסכים לדבריו וידי תיכון עמו לחייב את הבעל בגט, מכול מקום מסקנתי זו היא מטעם אחר ולא מטעמו של חברי. ומאחר וישנם מקרים בהם תהיה נפק"מ לדינא, אמרתי לבאר את הדברים בהרחבה, כדלהלן.

המקרה

מדובר כאן במקרה מצער. זוג שנשוי ולהם ילד משותף. הצדדים נשואים כשבע שנים, ולדברי האישה, מתוכם כחמש שנים היא גרה לבד, עקב ישיבתו של הבעל בתקופה זו בכלא בגין סחר בסמים. לדברי האישה בעלה משך גם אותה לעניין, ועתה היא נמצאת במרכז לגמילה. האישה תובעת את גיטה לאלתר. לדבריה חיי הנישואין עלו על שירטון זה מכבר, ומעבר לכך שהבעל עדיין צריך לרצות עוד 20 חודש מאחורי סורג ובריה, אין היא יכולה לדור עימו יותר בשום פנים ואופן. היא האשימה אותו באלימות קשה כלפיה תוך

מדינת ישראל

בתי הדין הרבניים

כדי השפלות. כמו כן, היא חושדת שיש לו קשרים פסולים עם אישה זרה. לפיכך היא דורשת שבית הדין יחייבו בגט. מנגד הבעל מכחיש את המיוחס לו. בדיון בבית הדין לאחר ששיקפו לבעל את המצב בו הוא נמצא, ועל כך שאין שום סיכוי שבעולם שאשתו תשוב אליו, וכפי שהצהירה במהלך הדיון וכן בכתב התביעה, התברר לבית הדין כי הבעל עקרונית מסכים ליתן גט, אולם הוא מתנה את הגט במספר תנאים:

א. שתמתין לו עד שיצא מהכלא בעוד 20 חודש.

ב. שתותר לו על מזונות הילד.

ג. שהוא יהיה ההורה המשמורן, והילד יגדל אצלו ולא אצלה.

השאלות לדיון

כדי להכריע במקרה שלפנינו יש לתת את הדעת לשתי שאלות יסוד, האחת – האם רשאי בעל אסיר המחוייב בגט, לדרוש שמתן הגט יבוצע רק לאחר שישוחרר מהכלא. והשאלה השניה – האם רשאי בעל המחוייב בגט להתנות מתן הגט בויתור האישה על מזונות הילד והעברת משמורת הילד אליו.

דיון הלכתי והכרעה

ראשית יש לציין, שאין ספק בכך שבעל שהחליט לגרש את אשתו, יכול להתנות את הסכמתו למתן גט לאשתו במילוי דרישות כלשהן, וכפי ששנינו במשנה במסכת גיטין (דף ע"ד עמוד א'):

הרי זה גיטיך על מנת שתתני לי מאתיים זוז, הרי זו מגורשת, ותתן.

אגב, דין זה הוא דו סטרי, ואף האישה יכולה להתנות את הסכמתה לקבלת הגט במילוי בקשותיה¹. לצערנו, החיים דינמיים הם ומלאי אינטרסים, וכל אחד מנסה לשפר את מצבו טרם יסגור עסקה כלשהי. חדשות לבקרים אנו עדים להסכמי גירושין המלאים בדרישות וויתורים הדדיים, כיפופי ידיים לכל צד, זה בכה וזה בכה, כאשר המכנה המשותף בכולם, שכל צד מוכן ומסכים בסופו של דבר להתגרש, על אף שבתחילת הדרך הוא לא הסכים לוותר וחשב לקבל קצת יותר, וכפי שהגדירו חז"ל (מסכת בבא בתרא דף ל' עמוד ב') "עביד איניש דזבין דיניה". לעיתים שווה לאדם לוותר קצת והעיקר לגמור עם העניין – מעבר לכך שבדרך כלל ההתכתשויות החוזרות ונשנות בבתי הדין, הם כשלעצמם גורמות להוצאות מרובות כתשלום שכר טרחת עו"ד וכדומה. על כל פנים התניות אלו ואחרות בהסכם הגירושין, הם דבר שבשגרה.

אולם הנידון שלפנינו, שונה במהותו מהדין המופיע במשנה. מדובר בבעל שעל פי דין חייב לגרש את אשתו. וכבר מנה הרב חזן שליט"א את הסיבות לכך. לפיכך, יש לדון האם גם בעל

1. הדברים אמורים היכא שאין חיוב גט או כפייה לגט. לאחר חדר"ג בו הושוותה האישה לאיש ואין יכולת לאיש לגרש את האישה בעל כורחה, והוא חייב את רצונה והסכמתה, לכן זכותה של האישה להתנות תנאי, ורק עם מילוי רצונה היא תסכים לקבלת הגט. כפי שצינינו, כל מהות הסכמי הגירושין למיניהם, נבנים על תנאים ודרישות הדדיות. ברם, כל זה במתן גט בעלמא. אך כאשר מדובר על חיוב בגט או כפייה, נראה לומר שאף לדעת המהרש"ם אין האישה יכולה להתנות תנאי בזה, ונדון בזה לקמן אי"ה.

מדינת ישראל

בתי הדין הרבניים

שחייב על פי דין לגרש את אשתו, יהיה רשאי להתנות הסכמתו לביצוע חובתו זו במילוי דרישותיו, יהיו אשר יהיו, או שמא חייב הוא ליתן הגט ללא כל דין ודברים.

בטרם ניכנס לגופו של עניין נקדים ונאמר, שהמנהג בבתי הדין שלא לגרש בגט עם תנאי². יש להרחיק עד קצה גבול היכולת הכנסת תנאים מגבילים במתן הגט – דבר היכול לגרום לביטולו והפיכת ילדיה של האישה מנישואין שניים לממזרים אם התנאי לא בוצע כדבעי. אנו דנים כאן בבעל שחייב לגרש את אשתו על פי דין כאמור, והוא מתנה את מתן הגט בתנאי כלשהו. השאלה האם ניתן לחייבו ולאצו עם סנקציות כמקובל, או לא.

2. אלא אם כן במקום עיגון, אין זה נידוננו, ועייין בספר גט פשוט בסוף בכללים בסוף כלל ו' מה שכתב בזה. ועייין עוד בפד"ר חלק ד' עמוד 166 מה שכתב בזה מרן הגר"ש אלישיב זצ"ל לדינא, ואין ברצוני להאריך בזה. [אך במאמר המוסגר, ייתכן שאף בגוונא שהבעל נפטר לאחר הגירושין ועוד בטרם האישה הספיקה לקיים את התנאי, גם אז יש לחשוש לכשרותו של הגט, ואם היא התחנתה מיד לאחר הגירושין ונולדו ילדים, הריהם ממזרים, מאחר והתברר שהגט התבטל עקב אי קיום התנאי. ועייין בזה בשו"ת רבי עקיבא איגר מהדו"ק סימן קכ"ו שדן בבעל שעזב את ביתו מס' שנים ודחקהו ליתן גט לאשתו, אך משפחתו שכנעה אותו ליתן הגט אך ורק בתנאי שאשתו תעקור מקום מגוריה מהעיר ותעבור לארץ מגורי אבותיה. מטרתם היתה להרחיקה מהאזור מאחר ועסקו הם לפרנסתם באותה סחורה. לאחר ארבעה חדשים מיום מתן הגט עם התנאי, הבעל נפטר לבית עולמו, והאישה רוצה עתה למהר ולקיים את התנאי ולעזוב את ארץ מגוריה, כדי שלא תצטרך ליפול לחליצה לפני גיסה. והתעוררה שאלה האם יכולה היא לקיים עתה את התנאי או שמא נאמר שאין אפשרות לאחר מיתה לעשות מעשה כלשהו שיגרום לקיומו של הגט, דלא גרע מדברי הבה"ג שכתב בשם רבנן קמאי [והביאם המגיד משנה בפרק ח' מהלכות גירושין הלכה י"א עיי"ש] שבגוונא שנתן גט לאשתו על מנת שלא תשתי יין בחיי פלוני (שעקרונות הוא תנאי כהלכה – היכא שהוא איננו חייב בגט על פי דין) והאישה נשאת לאחר וילדה ממנו בנים, ואחר כך מת בעלה הראשון, ועתה היא שתתה יין בחיי הפלוני. וחזינן שם שיש בזה מחלוקת האם הגט בטל למפרע ובניה מהשני ממזרים, או דילמא אין הגט מתבטל לאחר מות הבעל, וברגע שהבעל מת הרי שבטל התנאי ומותרת ביין. ורבי שלמה איגר בנו של רבי עקיבא איגר דן בדבריו לומר, שלשיטה השנייה שאין הגט מתבטל, מאחר ולא שייך לבטל גט לאחר המיתה, אפ כן הוא הדין שלא שייך להחיל את הגט למפרע בקיום התנאי לאחר מיתה. בדבריו מעלה שם הגר"ש איגר ב' סברות בשיטה זו. א. אין אפשרות להחיל חלות גט וכריתות לאחר מיתת הבעל שכבר הותרו הנישואין עם מיתתו. ב. אנו אומדים דעתו של הבעל בעת תנאו, שאינו מקפיד שאשתו תקיים או תעבור על התנאי אלא בחייו ולא לאחר מותו. בסופו של דבר, רבי עקיבא איגר הכשיר את הגט על ידי קיום התנאי מאחר ושיטה זו איננה להלכה וקיי"ל כהשיטה הראשונה שהגט מתבטל אפילו לאחר מיתת הבעל. אם כן לענייננו אנו חובה ככל שניתן שלא לגרש גט בתנאי. ובסימן קכ"ז הביא שם את תשובתו של החתם סופר בזה שהסכים עמו, ובתוך דבריו כתב לחלק בין כשהתנאי היה שתינת מאתיים זוז, והיא התחנתה עם אחר ונולדו ילדים ואח"כ מת בעלה הראשון, דמוכח בגמרא בבבלי (גיטין ע"ד עמוד א') שהיא חייבת לתת את 200 זוז ליורשיו דאם לא כן הגט בטל וילדיה מבעלה הנוכחי ממזרים. ולכאורה תימה מאי שנא מהא שלא תשתי יין בחיי פלוני לשיטת רבנן קמאי המובאת בבה"ג והסוברת שהתנאי בטל ומבוטל ברגע מותו של הבעל, ומאי שנא מהא. ותיירץ החת"ס שיש חילוק בסוג התנאי. ישנם תנאים שאנו אומדים דעתו של הבעל שכוונתו אחת ויחידה לצער את האישה והציק לה. לעומת זאת ישנם תנאים שהבעל מתכוון להרווחתו לקבל הישגים מסוימים ליהנות מהם. משום כך, גבי התנאי של אי שתית יין בחיי פלוני, מאחר והוא רק כדי לצער אותה, אנו אומדים את דעתו שתנאו מתייחס רק לזמן בו הוא חי, ואנן סהדי שאין בכוונתו גם לתקופה שהוא שבק חיים לכל חי. לכן ס"ל לשיטה זו שהתנאי בטל והיא יכולה לשתות את היין בחיי פלוני וזה אינו מגרע בכשרות הגט ולא כלום. מה שאין כן בתנאי שתינת לו 200 זוז וכדומה, שיש לו מטרה בעצם הדבר "להרווחה", לפיכך אנו אומדים דעתו שבשעת התנאי היתה כוונתו אף לתקופה שלאחר מותו שאם הוא לא ייהנה מהדבר, רצונו שיוורשיו יקבלו את הכסף גם לאחר מותו, ולכן צריכה האישה לקיים את התנאי גם אחר מותו. ואם אין יורשים הרי שמיד עם מותו בטל התנאי לרבנן. סוף דבר, לדינא ניתן לבצע את התנאי לאחר מות הבעל, ומחובתה לעשות כן, אחרת בניה מבעלה השני ממזרים הם. לכן ברור ופשוט שיש להתרחק מכל עשיית גט עם תנאי.

מדינת ישראל

בתי הדין הרבניים

הן אמת, שבהשקפה ראשונה יש לומר שמזכותו של הבעל להתנות תנאי – לפחות כשמדובר בתביעה ממונית שעל פי דין ממון זה מגיע לו, כגון שטוען שהאישה גזלה אותו ומחזיקה ברשותה ממון שלו. זכורני על אחד התיקים שהתנהלו בפנינו בו דרש הבעל כתנאי להסכם גירושין ומתן גט, לקבל לידיו על אתר את הש"ס – התלמוד הבבלי שהוא קיבל לנישואיו, והאישה מחזיקה ברשותה למרות שאין לה חפץ בו, אך מסרבת להשיב לו. אין ספק שבאופן זה יכול הבעל להתנות נתינת הגט בהשבת ממון, והדבר מעוגן בדין "עביד איניש דינא לנפשיה" (גמרא בבא קמא דף כ"ז עמוד ב' ובשולחן ערוך חושן משפט סימן ד'³). הדברים אמורים גם כלפי בעל החייב בגט על פי דין. כמו כן, אם האישה חייבת לו ממון כלשהו שאין עוררין עליו, זכותו להתנות את נתינת הגט בתשלום החוב, זוהי הלכה מפורשת בשו"ע חו"מ סימן ע"ה סעיף ז' בטענת "יש לי בידך כנגדו" עיי"ש. אולם בנדון דידן שמדובר בתנאי שאיננו עוסק בחוב שהאישה חייבת על פי דין, אלא להיפך. מבחינת הדין היא איננה חייבת לו מאומה, ולא זו בלבד אלא הוא זה שחייב מזונות הילד, ורשויות הרווחה קבעו שהאם היא ההורה המשמורן, כאן ברור שלדרישותיו אין קשר לדין "עביד איניש דינא לנפשיה" שהרי דרישתו איננה מוצדקת כאמור, ושלא על פי דין היא. והנדון שלפנינו האם אף באופן זה יכול הבעל להתנות את נתינת הגט בקיום דרישותיו.

הוזכרו בזה לעיל דבריו של המהרשד"ם הנ"ל והביאו הבאר היטב בריש סימן קנ"ד. מאחר וזו מחלוקת ראשונים יסודית עם נפקותות רבות העולות לנגד עינינו בבתי הדין חדשות לבקרים, נרחיב קימעה לתועלת העניין בהבנת הדברים. הנה כפי שהובא לעיל, נידון זה יסודו מתשובתו המפורסמת של המהרשד"ם (אבן העזר סוף סי' מ"א) שחידש שאף במקום שמחייבים ואפילו כופין את הבעל לגרש, מכל מקום רשאי הבעל להתנות את מתן הגט בתנאי שנקל לקיימו ע"י האישה. לפיכך כתב שם שבכהאי גוונא שהבעל התנה תנאי כלשהו שיכולה האישה בנקל לקיימו, אין לבית הדין לכפות על הבעל את מתן הגט ללא תנאו. והעושה כן, "הרי זה מרבה ממזרים" מאחר והגט בטל, דגט מעושה הוא.

קולמוסים רבים נשתברו בעקבות דבריו המחודשים של המהרשד"ם, וכפי שכבר הוזכר דבריו נידונו בהרחבה בבתי הדין. (יעויין בתיק מס' 1-27-5082 בבית הדין הרבני האזורי בת"א, בראשות הגר"נ פרובר שליט"א – פס"ד זה עורער בבית הדין הגדול בהרכב מורחב בראשותו של הגר"א בקשי דורון שליט"א בתיק מס' 1-64-5082, ועוד).

3. אין ברצוני במסגרת זו להיכנס לסוגיה הנזכרת על כל פרטיה. יעויין בשיטות השונות שמביא שם הרמ"א האם מהני דין "עביד איניש דינא לנפשיה" רק בחפץ מבורר או שמא גם בחוב שלא מחמת הלוואה וכו'.

מדינת ישראל

בתי הדין הרבניים

ראשית יש לציין כי המהרשד"ם עוסק בדבר זכותו של יבם להתנות את החליצה בתנאי מסויים⁴, ושם כתב שאף אלו ששינו שוכפין אותם לגרש, זהו רק אם הם אינם מוכנים כלל לגרש, אבל במקום שהם מוכנים לגרש אלא שמתנים את הסכמתם בקיום תנאי כלשהו על ידי האישה, זוהי זכותם, ואין יכולת לבית הדין לכוף אותם, כיון שהם אכן מוכנים לגרש בכפוף לקיום התנאי ע"י האישה, וז"ל שם באבן העזר סימן מ"א:

לעולם הייתי מהרהר במחשבתי אם אמצא סמך לדברי במה שכתבתי שמאחר שהיבם רצונו לחלוץ אלא שכוונתו שלא תינשא יבמתו זאת לדודה נשוי לדודתו, שאם כן אי אפשר לכופו לחלוץ בשום צד, ואמרת אני בלבי שאין ספק שאפילו שאותם שאמרו חכמים במשנה בפרק המדיר ואלו שוכפין מוכה שחין כו' שלא אמרו שוכפין אותו לגרש אלא אם אינו רוצה לגרש כלל אבל אם ירצה לגרש אלא שרוצה להטיל איזה תנאי בגט בזה ודאי לא אמרו שוכפין לגרש בלא תנאי, ומי שיכוף בדרך זה כמעט הייתי אומר שחזר ונפל במכשול הכפייה.

את יסוד הדברים מצא המהרשד"ם בתשובת הרא"ש שהובאה ע"י תלמידו בספר "חזה התנופה" (בסימן ד') והביאה הבית יוסף בסימן קמ"ג, שם כתב וזה לשונו:

אף על פי שהנותן גט לאשתו בתנאי שלא תלכי לבית אביך הגט כשר והתנאי קיים, אפילו הכי אין לשום אדם להשתדל בגט שינתן בתנאי כזה, כי אין ספק שלא יתקיים תנאי זה, שאי אפשר לה שתעמוד על נפשה מלכת לבית אביה ונמצא גט בטל ובניה ממזרים. ואם המגרש הזה הוא מאלו שוכפין לגרש ולא רצה לגרש רק בתנאי זה אין שומעין לו וכופין אותו לגרש בלא תנאי זה.

ויעויין בשו"ת הרא"ש (כלל מ"ג סימן י"ב בסוף ד"ה "דע") שהוא המקור לתשובה שבספר חזה התנופה. דברי הרא"ש הללו נפסקו להלכה בשולחן ערוך (אבה"ע סימן קמ"ג סעיף כ"א) וזה לשונו:

אמר לה על מנת שלא תלכי לבית אביך עד זמן לד פלוני, אף על פי שהגט כשר והתנאי קיים, אין לשום אדם להשתדל בגט שינתן בתנאי זה, כי אי אפשר לעמוד על נפשה מלכת לבית אביה, ונמצא גט בטל ובניה ממזרים. ואם המגרש הוא מאותם שוכפין להוציא, ולא רצה לגרש אלא בתנאי זה, כופין אותו לגרש בלא תנאי זה.

המהרשד"ם מדייק בלשון הרא"ש, שמזה שכתב שם "תנאי זה" ולא כתב בלשון סתמית שלא יתקיים התנאי, משמע שרק בתנאי "כזה" – שקשה לאישה לקיימו, רק שם כתב הרא"ש את דבריו שאין לאפשר לבעל לדרוש לקיים את תנאו, אולם בתנאי אחר שנקל לקיימו, אין ספק שהכופה את הבעל לגרש בלא שיקויים תנאו, מרבה ממזרים בישראל. וז"ל המהרשד"ם:

4. המהרשד"ם שם דן בעניין יבם בעל משפחה שאחיו הצעיר נפטר ונפלה לפניו ליבום נערה צעירה אשת אחיו, שלא רצתה להתייבם לו, וכשחייבוהו ביה"ד לחלוץ לה, הוא טען שהוא חושש שדודה של היבמה רוצה להינשא לה, ומאחר ואותו דוד נשוי היה לדודתו של היבם, הוא חשש עד למאוד על הרס חיי הנישואין ופירוק משפחתה של דודתו – אם בעלה יעזבנה לטובת היבמה הצעירה. (כנראה מדובר היה במקום שלא נהג חרם דרבינו גרשום שלא לגרש את אשתו בע"כ). כדי למנוע חשש זה, התנה היבם דנן שהוא מוכן לחלוץ על אתר ליבמה ולהתירה לשוק, אך בתנאי כפול ומכופל שהיא מתחייבת להימנע מלהינשא לדודה הנזכר. המהרשד"ם בתשובתו מתייחס לכך, ולאחר שדן שם האם ניתן לכוף את היבם שיחלוץ לה שהרי מצוות חליצה קודמת למצוות יבום - על כל פנים היכא שהיבם נשוי ויש לו בנים, מצדד המהרשד"ם בזכותו של היבם להתנות זאת. בהמשך דבריו, משווה זאת למי שכפוהו לגרש כמוכה שחין וכדו', שלא אמרו שוכפין אותם אלא רק כאשר הם מסרבים לחלוטין. משא"כ היכא שמוכן לגרש אך בקיום תנאי כלשהו, בזה ודאי לא אמרו שוכפין לגרש, ולזה הביא סיוע לדבריו מתשובת הרא"ש הנזכרת בספר חזה התנופה. עיי"ש.

מדינת ישראל

בתי הדין הרבניים

אלא שעד עתה לא מצאתי מקום להתלות. ובחפשי בדין התנאי מצאתי בבית יוסף אבן העזר סי' קמ"ג לשון א' נראה לי להעתיקו הנה כי נראה לעניות דעתי מסכים לדברי ולא לבד אני אומר שמה שאמרתי הוא על צד היותר טוב אלא שהוא דין או קרוב לדין כמו שאבאר בס"ד וז"ל מצאתי בס"ה דינים שכתב בסוף ספר חזה התנופה אעפ"י שנותן גט לאשתו על מנת שלא תלכי לבית אביך שהגט כשר והתנאי קיים אין לשום אדם שישתדל בגט שיתן בתנאי כזה כי אין ספק שלא יתקיים התנאי הזה שאי אפשר שתעמוד על נפשה מלכת לבית אביה ונמצא גט בטל ובניה ממזרים למפרע אם המגרש הזה מאלו שכופין לגרש ולא רצה לגרש רק בתנאי זה אין שומעין לו וכופין לגרש בלא תנאי זה. ראיתי וישמח לבי שהרי כל מעיין יראה שקל להבין מתוך זה הלשון שנתבררה כונתו שהנה כתב שני פעמים מלת "זה" והיה ראוי שיאמר רק "בתנאי" ותו לא, אלא ודאי דוקא תנאי זה שכמעט נמנע להתקיים הוא דקאמר שכופין לגרש בלא זה, הא תנאי אחר שנקל לקיים אין ספק שהכופה לגרש בלא תנאי מרבה ממזרים לדין דקי"ל דאין כופין אפילו במאס עלי והוא הדין והוא הטעם לדין דקי"ל דאין כופין לחלוץ דלא כפינן ליה אם ירצה לחלוץ כאשר יהיה בטוח שלא תינשא יבמתו זאת לאותו פלוני ואם כן הנראה לעניות דעתי שאין ראוי לכופו אפילו להתרחק ממנו כנז"ל אם ירצה לחלוץ על דעת זו. בוחן לבות וכליות יודע כי דברים אלו אצלי כנתינתן מסיני אין בהם נפתל ועיקש כפי מה שהשיגה ידי בראשונה ובאחרונה נאום הצעיר.

הרי שפסק המהרשד"ם להדיא שזכאי הבעל להתנות תנאי עם מתן הגט, כאשר האישה יכולה בנקל לקיימו, ואין לנו לא לכופו ואף לא לנקוט בסנקציות כלשהן כלפיו כאמור.

ובאמת שכפי שכבר הוזכר, רבו החולקים בזה על המהרשד"ם. יעויין בבדק הבית סימן קמ"ג שהביא את תשובת הרשב"א (בחלק ד' סי' רנ"ו). הרשב"א שם עוסק בעניין מי שנשא אישה ושהה עימה עשר שנים ולא זכו לפרי בטן, שהדין שכופין אותו לגרשה. הבעל הסכים לגרש אך התנה את מתן הגט בהתחייבות האישה שלא תינשא לשום איש מטובי העיר, וז"ל שם:

שאלת, ראובן נשא אישה ולא היו לו בנים ממנה. ורצה לישא אחרת על זו. ואמרה לו אשתו זו הראשונה איני יכולה לסבול שתהיה אחרת עמו. ולא רצה הבעל לגרשה ומרדה היא על בעלה. וצעק הבעל ואמר דת ישראל, איני רוצה, לעולם לא אתן לה גט אלא אם אאסור עליה כל טובי העיר. והאישה בת טובים. ואמרו לו, תוכל לעשות ותאסור אותה על כל מי שתרצה. וכיון ששמעו קרובי האישה שיוכל לאסור אותה ותישא עגונה לעולם, עשו שלום ביניהם, וישבה תחת בעלה. ולמדו עכשיו כל מי שרוצה לגרש את אשתו אומר אני אעשה כמו שעשה פלוני את אשתו. הודיענו ענין זה האיסור, ובאר לנו ביאור יפה. תשובה. כל מי שכופין לגרש את אשתו מן הדין אינו רשאי לאסור את אשתו שלא תינשא לכל מי שתרצה לא בשיוור ולא בתנאי. רצוני לומר בין ששייר בגט ואומר לה הרי את מותרת לכל אדם חוץ מפלוני, ובין שיאמר לה הרי זה גיטך על מנת שלא תינשא לפלוני. וכל שכן בשמתנה שלא תינשא לכל מי שראוי לה, שהרי הוא מעגנה. שהיא לא תינשא לשאינו הגון ונמצאת עגונה כל ימיה...⁵ אלא לעולם כל שהוא חיוב

5. הרשב"א שם מוכיח דבריו מהמשנה בסוף מסכת נדרים דף צ' עמוד ב', וזה לשונו: "ותדע לך עוד שהרי שנינו בפרק אחרון של נדרים (צ ע"ב) ג' נשים יוצאות ונוטלות כתובתה. האומרת טמאה אני לך, שמים ביני לבינך ונטולה אני מן היהודים. חזרו לומר שלא תהא אישה נותנת עיניה באחר ומקלקלת על בעלה [כו']. ואם איתא כל שאומרת טמאה אני לך למה מתירין אותה משום חשש זה דשמא עיניה נתנה באחר. תצא בגט ובתנאי שלא תנשא לפלוני" עכ"ל. מוכח להדיא כדבריו, דכל שחייב לגרשה איננו יכול להתנות עם מתן הגט.

מדינת ישראל

בתי הדין הרבניים

להוציאה אינו רשאי להתנות עליה שלא תינשא לכל מי שתרצה, וכל מי שגרש כן, כופין אותו שיחזור ויגרש בגט גמור בלא תנאי. ואפילו במי שגרש מדעתו בתנאי כן כופין אותו לגרש בגט גמור.⁶

מבואר אפוא בדברי הרשב"א דלא כדעת המהרשד"ם הנ"ל, ושאינ יכולת לבעל להתנות מתן הגט לאשתו בתנאי כלשהו – היכא שהוא מחויב על פי דין לגרשה.⁷

ובאמת שלכאורה היה מקום לדון בדעת הרשב"א האם כוונתו לאסור תנאי בגט באופן גורף, או שמא דבריו אמורים אך ורק לגבי התניית תנאי שכזה שלא תינשא לפלוני, דאפשר שדווקא בתנאי שכזה שהוא איננו לגיטימי כלל וגורם לעגינותה של האישה כפי שכתב שם, לזה אין לו זכות כאמור, אולם להתנות תנאי סביר שהאישה כן תוכל לקיימו בנקל, אולי בזה יודה הרשב"א שיכול להתנות תנאי.⁸ הן אמת שמסתימת לשונו של הבית יוסף באבה"ע"ז בסימן קנ"ד שהביא יחדיו את ספר חזה התנופה ואת הרשב"א, ולא כתב על זה שהם חולקים, משמע שלמד באמת שאין ביניהם מחלוקת. וכן יש לדייק מדברי המשנה למלך (בפרק ח' מהלכות גירושין הלכה י"א) שגם הוא הביא את דברי חזה התנופה והרשב"א יחדיו ולא ציין שהם חולקים.

הנה בדברי המהריק"ש בספרו "ערך לחם" באבה"ע בסימן קמ"ג חזינן שלמד בפשיטות ברשב"א כהצד הראשון שהזכרנו, דפליג על המהרשד"ם, שהרי כתב שם על דברי הרשב"א וזה לשונו:

ואין להניח דברי הרשב"א המפורשים מפני דיוקן של המהרשד"ם.

ומצאתי בדבריו בסוף סימן קנ"ד לאחר שהביא את השיטות החלוקות בזה, שכתב שם המהריק"ש להדיא דלא כהמהרשד"ם, וזה לשונו:

להטיל תנאי בגט – אין שומעין לו כלל, והרשד"ם חלק בתנאים סי' מ"א, ולראשונים ז"ל שומעין.

6. ועיי"ש בהמשך דבריו שמחלק בין שיור בגט דלא מהני להיכא שהתנה כן, דמהני - על כל פנים באדם שאיננו מחויב ליתן גט, וזה לשונו שם: "ומכל מקום אם נתן גט בשיור שאמר הרי את מותרת לכל אדם חוץ מפלוני פלוגתא דרבי אליעזר ורבנן היא בתחילת פרק המגרש. וקי"ל כרבנן דאמרי אינו גט. וצריך שיחזור ויכתוב לה גט אחר גמור בלא שיור. אבל בנותן גט בתנאי כגון שאמר לה הרי זה גיטך על מנת שלא תינשאי לפלוני - הרי זה גט. ואפשר דבהא אפילו רבנן מודו דהוי גט. דהרי תנאי זה כשאר תנאים דעלמא. וכאילו אמר לה על מנת שתתני מאתים זוז. לפי שהגט גמור ואין שיור בגט. מה שאין כן באומר חוץ מפלוני שהרי הוא משייר בגט וכל שאמר לה הכי בתנאי בין שאמר לה על מנת שלא תינשאי לפלוני ובין שאמר לה על מנת שלא תינשאי אלא לפלוני, הרי זה גט אלא שאינו משורת הדין כמו שאמרנו.

7. אמנם מחלוקתם של הרשב"א והמהרשד"ם היא לעניין כפיית גט, ולא דובר שם כלל על חיוב בגט. אולם זהו קל וחומר ברור, שאם הבעל הוא מאותם שחז"ל קבעו שכופין עליו ליתן גט ואף על פי כן לדעת המהרשד"ם אין זה שולל ממנו להתנות את מתן הגט בתנאי שנקל לקיימו, אזי כל שכן שזכות זו עומדת לו בתחילת התהליך, קרי, כשהוא חייב לגרש את אשתו ועוד בטרם נפסק עליו שכופין אותו לגרש. יסוד הדברים הוא כפי שכבר הזכרנו שהמהרשד"ם סובר שבכה"ג שהבעל באמת מעוניין לגרש את אשתו אלא שהוא מתנה זאת בתנאי סביר, אם כן כבר מעתה אין הוא נכלל ברשימת סרבני הגט ואין אפשרות לכפותו, והאישה תקיים התנאי והוא יגרשנה על אתר, ופשוט.

8. וכל שכן היכא שמתנה הבעל תנאי בדבר שמגיע לו מן הדין, שאולי יודה בזה הרשב"א שמהני תנאו אפילו היכא שהוא מאלו שחייבים לגרש או כופין אותו לגרש כאמור. ולקמן נדון בזה.

מדינת ישראל

בתי הדין הרבניים

וכבר ציין הרב חזן שליט"א את דברי הרשב"ש (בתשובה ר"ח ובתשובה שפ"ג) שכתב להדיא דלא כהמהרשד"ם, וז"ל שם⁹:

וכל שחייב לגרשה אינו יכול להתנות עליה אפילו ברצונה, שאם כן מה הועילו חכמים ז"ל בתקנתם לא יתקיים התנאי ויתבטלו הגירושים.

החזיק החרה אחריו נכדו, בשו"ת תשב"ץ (ח"ד טור א' סימן ו') בחוט המשולש, ואף הוא פסק כדברי סבו הרשב"ש ודלא כחידושו של המהרשד"ם הנ"ל, ועוד פוסקים לא מעטים.

אך מאידך, ישנם לא מעטים מן הפוסקים שנקטו לדינא כשיטתו של המהרשד"ם, כדוגמת המהרש"ם (חלק ה' סימן ס'¹⁰), ובשו"ת המהרי"ק (שורש ק"ב), ובשו"ת שיבת ציון (סי' צ"ו), ובשו"ת אגרות משה (אבה"ע סימן קי"א), ועוד. ויעויין עוד בקובץ תשובות להגרי"ש אלישיב זצ"ל (חלק א' סימן קפ"א)¹¹ ויעויין עוד בפד"ר ה' (עמוד 68 ובעמוד 79) ועוד. הרי שיש לנו מחלוקת ראשונים בעניין.

לתועלת המעיין נצטט בקצרה את דבריהם של המהרש"ם, המהרי"ק ושו"ת שיבת ציון שלכאורה אזלי בשיטת המהרשד"ם. הנה בשו"ת המהרש"ם (חלק ה' סימן ס') דן אף הוא בכעין נדוננו בבעל המוכתב למלכות שכופין עליו ליתן גט, האם יכול להתנות. וכתב שם וזה לשונו:

עוד העיר מעלת כבוד תורתו דלפי מה שכתב בתשובת הרא"ש הובא בטוש"ע סי' קנ"ד דמי שהוא מוכתב למלכות כופין אותו לגרש ואם כן בנדון דידן כיון דכופין אותו לגרש אם כן אף שלא נתרצה רק באופן שתחזיר החפצים מכל מקום הוי גט, ואמנם לדעתי אף דכופין אותו היינו אם אינו רוצה לגרש כלל אבל בנדון דידן שרצה לגרשה רק בתנאי שתחזיר לו החפצים שלו, והדין עמו בזה, בודאי אין בידינו לכופו, רק דמכל מקום בנדון דידן כיון דלא רצה האב לקבל החפצים בשום אופן, אם כן אין בידה לקיים התנאי אם כן שוב צדקו דברי כבוד תורתו דבידינו לכופו וכו', ועיין בשו"ת מהרשד"ם חלק אבן העזר סוף סימן מ"א מה שכתב בזה, ועיין משנה

9. יעויין שם בסימן ר"ח, שמדובר שיצא על האישה קלא דלא פסיק בדבר מכווער, והבעל קינא לה והיא נסתרה, ולאחר מיכן היא הודתה שהיא טמאה שהדין הוא שהבעל חייב לגרשה, ובעלה הסכים לתת לה גט אך התנה שהיא לא תינשא לאחד מארבעה אנשים מסוימים שפירט, ודן שם אי הוי תנאו קיים, וכתב שם וזה לשונו:

"תשובה. האישה הזו חייב היה בעלה להוציאה, שכפי השאלה קלא דלא פסיק היה בדבר המכווער הזה, ובקלא דלא פסיק מפקינן, והכי איפסיקא הלכתא בפרק ב' דיבמות, וכן כתב הרמב"ם ז"ל בפ"ב מהלכות סוטה.

והיא גם כן כיון שהודית שזנתה, אף על פי שאינה נאמנת לאסור עצמה על הבעל כדאיתא בסוף מסכת נדרים, היא כבר עשתה עצמה חתיכה דאיסורא על הנטען ואסורה היא עליו. וכן כתב הרשב"א ז"ל שם בחידושו בשם בעלי התוספות ז"ל דאשת ישראל שאמרה לבעלה טמאה אני לך ואמר לה בעלה שהוא מאמינה דשויא נפשה חתיכה דאיסורא ואסורה לעולם. אם כן זו שהודית אסרה עליה הנטען ולא היה צריך בעלה המגרשה לאוסרה עליו בתנאי. ועוד, שכיון שמן הדין חייב לגרשה לא היה לו להתנות עליה כמו שכתבתי לך כבר.

אבל לענין הנדון כבר כתבתי שהגט אינו גט. מכל מקום הכריחוהו לכתוב גט אחר ולא יטיל בו שום תנאי, לפי שמן הדין אפילו לא כתב לה גט הראשון אין לו להתנות עליה, לפי שהוא בעצמו שויה אנפשיה חתיכה דאיסורא שהוא אומר שקנא לה ונסתרה, אם כן אסורה היא עליו וחייב לגרשה, וכל שחייב לגרשה אינו יכול להתנות עליה אפילו ברצונה, שאם כן מה הועילו חכמים ז"ל בתקנתם לא יתקיים התנאי ויתבטלו הגירושים. וגם לנטען אסורה היא עליו, לפי שהוא שויה אנפשיה חתיכה דאיסורא כמו שכתבתי.

10. עיין שם שדן ממש במקרה כמו שלנו. מדובר באדם שהיה מוכתב למלכות והדין נותן לכוף אותו ליתן גט, והבעל עקרונית הסכים לגירושו רק בתנאי שהאישה תסכים להחזיר את החפצים של אביו שהיו ברשותה, וכתב שם שאין לכוף אותו בכה"ג וכדברי המהרשד"ם. לקמן נביא את דבריו.

11. לקמן נביא דבריו ונבארם.

מדינת ישראל

בתי הדין הרבניים

למלך פ"ח מגירושין שלא ראה דברי מהרשד"ם, ומבואר דהיכא דרוצה דוקא לגרש בתנאי שיש בידה לקיימו, אין כופין אותו לגרש, רק היכא דאין בידה לקיים אזי כופין אותו לגרש בלא התנאי וכו'.

בשו"ת מהרי"ק (שורש ק"ב) דן בענין כפיית יבם לחלוץ ליבמה וכתב וזה לשונו:

כל שכן וכל שכן הכא דכולהו איתנהי בה, שאין יכולה להיבעל לו כלל ואין לך עיגון גדול מזה, דודאי יש לכופו לחלוץ כדי להתירה, היכא שאין היבם בא מחמת טענת ממון, אבל היכא שהיא עשירה, והיבם טוען שהנכסים בחזקתו, מכח ירושת אחיו, אין בדינו לסלקו מירושת אחיו דממילא נפלה קמיה [...] מכל מקום, אין כח בדינו להפקיע מירושתו, ולכן נהגו לעשות פשרה. ומאחר שמן הדין כופין לחלוץ, דאין לו לעגנה [...] אלא שהוא בא מחמת טענת ממון [...] אם כן כי נסתלקה טענת הממון, תבנא לדינא וכופין אותו לחלוץ.

הרי שסברו המהרש"ם והמהרי"ק כדעת המהרשד"ם שעל אף שהבעל חייב בגט או בחליצה, מכל מקום יכול להתנות. כמו כן מצינו בשו"ת "שיבת ציון" שאלה צ"ו שאף הוא דן לענין כפיית חליצה כאשר היבם התנה החליצה בכך שהיבמה תדון עמו בדין תורה והיא סירבה, וזה לשונו שם:

מכל מקום כיון שהיבם צועק ככרוכיא ורוצה לציית לדין תורה ולקבל על עצמו כל מה שיושת עליו על פי פסק דייני ישראל, והיא מסרבת לציית לדין תורה איך יעלה על הדעת לומר שהוא מחויב לחלוץ כל זמן שהיבמה מסרבת לציית לדין תורה עמו [...] בזה לכו"ע צריכה היא לעמוד עמו לפני בית דין לציית עמו וכן יהיה הדין שיכול לעכב החליצה.

שוב חזינן כדעת המהרשד"ם שזכותו של הבעל החייב בגט להתנות מתן הגט בדרישות מסוימות, וכן היבם את החליצה.

לענ"ד אם נתבונן לעומק הפסיקה ההלכתית לדורותיה ובפרט בשנים האחרונות, נחזה ונראה, שעל אף ששיטת המהרשד"ם מחודשת והיא לכאורה דעת מיעוט, עם זאת רבים וטובים חששו לה. אולם, על פי רוב ניתנה פרשנות מצומצמת לדבריו.

ובאמת, שמלשון השו"ע בסימן קמ"ג סעיף כ"א שהבאנו לעיל שפסק שם כדברי הרא"ש, משמע לכאורה ממש כדיוקו של המהרשד"ם בלשון הרא"ש, שהרי כתב שם בסוף דבריו – "כופין אותו לגרש בלא תנאי זה", ומשמע כדיוקו של המהרשד"ם, שדווקא "בתנאי זה" איננו יכול להתנות, אך ישנם תנאים שהבעל כן יכול להתנות על אף היותו חייב בגט.

הבירור ההלכתי בנושא זה כוחו יפה לא רק לנדון שלפנינו, אלא הוא רלוונטי כל אימת שהבעל מתנה מתן הגט בדרישות מסוימות, כגון בויתור על כתובתה או תוספת כתובה או אי הגדלת מזונות הילדים בעתיד וכדומה. והשאלה הניצבת לפנינו, האם זכותו של הבעל להתנות כן. האם לשיטת המהרשד"ם והמהרש"ם יכול הבעל להתנות כל תנאי שירצה? האם ייתכן שהוא יכול להעלות דרישות לא מוצדקות בעליל ולנצל את הסיטואציה עד תום, ולדחות את ביצועו של מתן הגט לזמן בלתי ידוע? האם הוא יכול להתנות את מתן הגט בכך שפלוני, שהוא צד שלישי שאינו קשור כלל לצדדים, יעשה מעשה מסוים? האם יכול הוא לפגוע בזכויות הבסיסיות ביותר של אשתו, והכל רק מחמת שהוא זה המגרש ולא היא? האם יעלה על הדעת חלילה שבית הדין ייתן את חסותו להנצחת עגינותה של האישה בגין דרישותיו של הבעל?

מדינת ישראל

בתי הדין הרבניים

ברור שיסוד דבריו של המהרשד"ם הוא, שאם אכן רצונו הכן והאמתי של הבעל לגרש את אשתו, הרי שזכותו להתנות את הסכמתו זו בתנאי כלשהו שהאישה יכולה לקיימו, ולפיכך אסור לנו לכפותו במקרה זה, כי הוא איננו נמצא כלל בהגדרה של סרבן גט. הוא מעוניין וחפץ לגרשה אלא שהוא מעוניין בקיומו של התנאי קודם, הא ותו לא. השאלה היא מה נמצא תחת ההגדרה של "דרישה מוצדקת" ומה לא, איזה תנאי יוגדר כלגיטימי והבעל רשאי להתנות ניתנת הגט בקיומו, וככל תנאי שרשאי אדם להטיל בחלות שהוא עושה, ומה יוגדר כ"סחיטה" וניצול מצוקת האישה כדי לגרוף הישגים בצורה פסולה. וכאמור שאלה זו ניצבת לעתים מזומנות בפני בית הדין ועלינו לקבוע כללים שישמשו אותנו הלכה למעשה בסוגיות מעין אלו.

ברצוני להתייחס כאן בהרחבה, לשיטת המהרשד"ם ולדון על פי דבריו האם במקרה שלפנינו יש מקום להימנע מחיוב גט, סנקציות או כפייה.

איזה תנאי ניתן לקבל

ראשית, הבה נדון תחילה ביסוד דברי המהרשד"ם, מהי ההגדרה של "תנאי שנקל לקיימו", שהבעל זכאי להתנות¹², אף אם הוא מאותם שכופין עליהם ליתן גט, ומה יחשב "תנאי שקשה לקיימו". האם המודד לקושי הוא קושי מציאותי בקיומו של התנאי, או שמא הכוונה גם לקושי רגשי. עוד יש לדון בזה האם אנו נתייחס לקושי קיום התנאי ברמה הכללית ועל פי דעתם של רוב בני האדם, או שמא נתייחס ברמה האישית האינדיווידואלית של האישה המדוברת. תחילה אנו חייבים להגדיר זאת מאחר ויש נפקותא רבה בזה במספר אופנים וכפי שנפרט לקמן.

מהרשד"ם כתב שתנאי שנקל לקיימו הבעל רשאי להתנותו, ולכאורה ניתן לבאר מה הוא המודד להגדרה זו – בכמה אנפי:

א. ניתן לומר כי המודד הוא הסיכוי הסביר שתנאי זה יקוים ע"י האישה. תנאי שקשה לקיימו, היינו תנאי "שאינן ספק שלא יתקיים תנאי זה" כלשונו של הרא"ש, וכפי שהובא בשו"ת חזה התנופה. באופן זה אנו נמנע מהבעל להתנות תנאי שכזה שסביר מאד להניח שלא יקוים וממילא חלילה הגט יפסל. לפי הגדרה זו ניתן לומר, שכל אימת שישנו סיכוי סביר שהתנאי כן יקוים על ידי האישה, בכהאי גוונא חשיב תנאי שנקל לקיימו, ולשיטת המהרשד"ם ניתן להתנותו, ואין לחייב או לכפות את הבעל לתת גט ללא תנאי כזה.

ב. באופן שני יש לומר כי המודד הוא עד כמה רצונה של האישה לקבל את גיטה ובאיזה מחיר. הרצוי לעומת המצוי. יש להתייחס לכל תנאי בפני עצמו האם זהו דבר שקל לאישה זו לקיימו או שמא היא תתקשה לעשות זאת. הרי אין ספק שכל אישה הנמצאת במצב שכזה חפצה עד מאד בקבלת גיטה מחד, אך מאידך היא איננה מוכנה שהבעל ינצל ויסחט אותה בעבור גיטה. ברור ופשוט שאנו כבית הדין מצווים ככל שניתן למנוע מצב של ניצול האישה וסחיטתה. אך מאידך, יש ליתן את הדעת לבל נמנע מהבעל את זכותו הלגיטימית להתנות תנאי שניתן

12. יש לציין שהרא"ש בתשובתו וכן בספר חזה התנופה לא אמרו את ההגדרה של "תנאי שנקל לקיימו". זהו איפוא חידושו של המהרשד"ם. הם רק אמרו שרק בתנאי של "על מנת שלא תלכי לבית אביך לעולם" הדין הוא שהתנאי בטל והגט כשר, "כי אין ספק שלא יתקיים תנאי זה" עכ"ל. אלא שמהרשד"ם ביאר את הדברים כהבנתו, שהמודד הוא ברמת הקושי בקיום התנאי על ידי האישה. לכן הסיק דהיכא שמדובר בתנאי שקל לקיימו, מהני תנאו של הבעל ולא כופין אותו ליתן הגט ללא התנאי.

מדינת ישראל

בתי הדין הרבניים

לקיימו – לדעת המהרשד"ם. כיצד נבחין אפוא מבין שלל סוגי התנאים מה לגיטימי ומה לא¹³, לפיכך בא המהרשד"ם ואומר שהגדר הוא "תנאי שנקל לקיים". יתכן לומר שכוונתו לבדוק בכל מקרה לגופו. כלומר, ייתכן שבמקרה בו האישה זקוקה עד מאד לגיטה, היא תקבל ברצון את תנאו של בעלה ליתן לו את מבוקשו, והעיקר שתקבל את גיטה. מבחינתה, בסיטואציה בה היא נמצאת ובהתחשב באלטרנטיבה, תנאי זה הוא תנאי שנקל לקיימו¹⁴. ייתכן שבמקרה אחר ובאשה אחרת, אותו תנאי יהיה מבחינתה "תנאי שקשה לקיימו", שעל אף רצונה העז לחרוטה ולקבלת גיטה, מכל מקום מחיר שכזה היא איננה מוכנה לשלם ויהי מה, ואין הבדל אם הקושי הוא קושי מעשי או קושי רגשי שהאישה שלפנינו איננה מוכנה להשלים עימו¹⁵.

ג. הדרך נוספת יש לומר שהמודד הוא דעת הנשים באופן כללי, האם הן מוכנות לשלם מחיר שכזה כדי לקבל גיטן. וייתכן שהדבר משתנה מעת לעת לפי המקובל בחברה אליה הן שייכות¹⁶.

לפי הגדרות אלו לכאורה יש להתייחס לכל מקרה ותנאי לגופם של דברים, ולבדוק האם נחשב הדבר תנאי שקשה לקיימו או שנקל לקיימו כאמור.

ואם נחזור לנדון דידן, כשהבעל התנה עמה שתמתין עד שיצא מהכלא או שתותר על מזונותיו של הילד, או שיזכה הוא במשמורת, הנה כבר כתב על כך הרב חזן שליט"א שאלו תנאים שאינם סבירים. אין לצפות שהאישה תוכל להתקיים ולפרנס עצמה ואת הילד לאורך זמן או שתמתין לו עשרים חודש עד צאתו מהכלא או שתותר על החזקת הילד. משכך, סביר להניח שזהו תנאי שלא תוכל לקיימו, ולכן כתב שאף לדעת המהרשד"ם ודעימיה, תנאי זה איננו לגיטימי, וניתן לחייב ואף לכוף את הבעל לתת גט ללא תנאי. הדברים עולים בקנה אחד עם דברי הרא"ש וחוזה התנופה, שהמודד לגיטימציה של התנאי הוא מבחן המציאות, ורמת הסיכויים לקיומו של התנאי או ביטולו.

13. עיין בהערה הקודמת. לדבריהם של הראשונים ההגדרה היא מבחן התוצאה. מהי הסבירות והסיכויים שתנאי זה יקיים לבסוף. לדבריהם דומני שאין זה משנה אם הקושי הוא פיזי או שכלי או אפילו רגשי, כיון שמבחן התוצאה הוא הקובע. אך לדברי המהרשד"ם עדיין שייך להסתפק בזה.

14. לדוגמא. ייתכן שאישה המסורבת גט זה מספר שנים, תסכים לויתורים מפליגים כדי לקבל את חרותה – על אף הקושי הנפשי הכרוך בכך. אצלה התנאי ייחשב כתנאי שנקל לקיימו, בעוד שאישה הנמצאת רק "בתחילת הדרך", היא לא תסכים למימוש תנאו של הבעל, ומבחינתה זה ייחשב תנאי שקשה לקיימו כאמור.

15. אם בקושי רגשי עסקינן, אינני יכול שלא להזכיר דבריו של אחד מבני הזוג שהיו בפנינו, שהוא עומד על דרישתו שלא יסודר גט בין הצדדים רק אחר קבלת אלבום התמונות המשפחתי לידי. אין ספק, שאם אין אפשרות לשכפל ולהדפיס תמונות נוספות, זהו צורך רגשי שאין לזלזל בו חלילה, אולם ברי לי שההתייחסות לצורך זה תשתנה פלאות אם וכאשר מדובר על עיגון וסרבנות לאורך זמן. בית הדין צריך לשקול בכל מקרה את הרצוי לעומת המצוי, ואת המחיר לעומת התמורה, ופשוט.

16. אחת הדוגמאות לכך, היא העובדה שכיום רוב רובן המכריע של הנשים הבאות בפנינו לסידור הגט לאחר שאישרנו להם את הסכם הגירושין, מוותרות על כתובתן עם סידור הגט. מאחר ובשעת בירור השמות לקראת הגט אנו שוב שואלים את האישה בעניין הכתובה האם היא תובעת או מוותרת, לא אחת אני נתקל עם תשובה שהיא מעט מוזרה אך שכוחה למדי. האישה משיבה על אתר בשאלה צינית: "יש לי ברירה"? לא אחת אני משיב לה - בודאי שיש לך ברירה זו זכותך לתבוע אם את חפצה. ובוודאי שאנו כבית הדין לא מתערבים בהסכם שנכרת בין הצדדים – כל עוד שלא מערבים אותנו או במקרה חריגים של חוסר צדק קיצוני וכדו'. לא אחת תוך כדי דיון, בא כוח הבעל מטיח בעמיתו "אתה יודע שאין סיכוי לגט אם לא יהיה ויתור על הכתובה". אין זה הנושא שלנו. אך זוהי הדוגמא הטובה ביותר עד כמה דעתו של אדם בכלל ודעתה של האישה בענייננו בפרט מושפעת מהנהוג החברתי הנוהג במקום בו היא חיה. על כן ייתכן אליבא דהמהרשד"ם, שוויתור על הכתובה הוא תנאי שנקל לקיימו וכפי שמקובל בדרך כלל. נאריך בזה בהמשך לדינא.

מדינת ישראל

בתי הדין הרבניים

ברם, אם נלך עם הגדרתו של המהרשד"ם כיצד הוא ביאר את דברי הראשונים, הרי שלאור האמור באפשרות השנייה בביאור דבריו, אם כן יש בהחלט לדון לגופם של דברים, האם יהיה לאישה העומדת בפנינו קשה לקיים התנאי או שמא קל יהיה לה לקיימו לנוכח העובדה שבמידה מסוימת היא קונה את עולמה בשעה אחת, ומשתחררת מעולו של בעלה כאמור. אנו נצטרך לדון בצורה פרטנית ממוקדת וסובייקטיבית כלפי כל תנאי שהתנה הבעל דגן, כיצד תנהג האישה ומה תהא דעתה, האם "הצר שווה בנזק המלך" או לא.

נפק"מ לדינא תהא בנידוננו היכא שהנתונים בשטח שונים במקצת, כגון שמדובר באישה המבוססת דיה וממרחק תביא לחמה, המרוויחה פרנסתה ברווח, האם בכהאי גוונא רשאי הבעל לשיטת המהרשד"ם להתנות את גיטו בויתור האישה על מזונות הילד, כיון שלדבריהם של הרא"ש וחזה התנופה בסיטואציה זו יהיה תנאי זה קל לקיימו, או שמא אף בכהאי גוונא נאמר שזוהי סחיטה ודרישה שאינה מתקבלת על הדעת, ומאחר והבעל חייב על פי דין לגרש את אשתו, בית הדין לא ייתן יד לדבר, ויאלץ אותו ליתן גט בלא התנאי.

עיון מחדש בדבר מהרשד"ם

לאחר עיון מחודש בדעת המהרשד"ם, דומני שאפשר לבאר דבריו בדרך אחרת כדלהלן.

הנה לכאורה יש להקשות טובא על סברת המהרשד"ם. בל נשכח שעסקינן ביבם המחוייב לחלוץ ליבמתו ובבעל החייב לתת גט לאשתו על פי פסק בית הדין. אם כן מהיכן לקח המהרשד"ם דין זה שיש לבעל הזכות וביכולתו להתנות ולעכב את מחויבותו לבצע את מתן הגט או החליצה, ולדרוש מהאישה לעשות דבר שעל פי דין היא איננה חייבת לעשותו. מהיכי תיתי שבית הדין ייתן יד לעשיית דבר שאינו הוגן לכאורה. מה גם שבפועל אם ניתן לבעל האפשרות להתנות, הרי שביצוע פסק דינו של בית הדין לחייבו בגט יתמהמה. אם כן באיזו זכות יוכל הבעל לעשות כן?

יתרה מכך. הנה מצינו מספר מקרים בסוגיה במסכת כתובות (דף ע"ז) שחז"ל קבעו בהם שהדין "יוציא וייתן כתובה". לכאורה לפי שיטת המהרשד"ם יש לבעל פתרון מושלם במקרים אלו, על ידי שיוכל להתנות את מתן הגט בתנאי שהאישה תמחל לו על הכתובה או לחילופין הוא יתנה עמה שתיתן לו סכום כסף גבוה אף מסכום הכתובה, ובכך הוא מרוקן מתוכן את ההלכה שקבעו חז"ל שבאופן מסוים חייב להוציא ולתת כתובה. היעלה על הדעת לעשות כן? האם לדעת המהרשד"ם ביטלנו חלילה את תקנת חז"ל בחיוב הכתובה ותהא האישה קלה בעיניו להוציאה? או שביטלנו את האפשרות לכפות את הבעל לגרש במקרים שנמנו בפוסקים?

זאת ועוד. כפי שכבר הזכרנו לעיל, האם יעלה על הדעת שזכותו של הבעל בחסות בית הדין להפוך את אשתו כבת ערוכה עד שימלאו כל משאלותיו וגחמותיו? זהו דבר שאין הדעת סובלתו.

בהכרח צריך לומר בביאור דבריו, שאף למהרשד"ם אין כאן זכות לבעל להתנות תנאים חיצוניים ממוניים ושאינם הגונים. לא בזכויותיו של הבעל עסקינן, אלא בחומרת גט מעושה וכפיית גט שלא כדין¹⁷. זוהי אפוא העיקרון שהנחה את הרא"ש והמהרשד"ם. ונבאר את הדברים.

17. אין כאן המקום להאריך בנושא זה. ידועים דברי הש"ך בגבורות אנשים בסימן כ"ח ובסימן מ"ה מה שכתב בזה בחומרת הדברים. ואנו חוששים מאד לדבריו על אף שישנם החולקים עליו כשמדובר במקום עיגון גדול –

מדינת ישראל

בתי הדין הרבניים

אין ספק שאף לדעת המהרשד"ם, חזו התנופה והרא"ש – אין לבעל זכות כלל להתנות תנאים היכא שהוא חייב בגט. אלא שמאחר וכל הסיבה שאנו מחייבים בגט במקרים שמנו חכמים, היא, שברור לנו שאין אפשרות לאחות את הקרעים ואין סיכוי שבני הזוג ישוּבו לחיות חיי נישואין מתוך שלום הבית, ומאידך, הבעל מסרב מכל מיני סיבות לשחרר את אשתו, ונמצא שאינה יכולה לחיות איתו ולא עם אדם אחר, וכדי שלא תישאר האישה עגונה אנו פוסקים בצורה חריגה שהבעל חייב לתת גט למרות אי רצונו, ופעמים אף כופים אותו לעשות זאת. וסובר המהרשד"ם שצעד זה של כפייה וחיוּב, הוא רק באופן שזהו המוצא היחיד להציל את האישה מעגינות, אבל אם הבעל מוכן לתת גט אלא שמתנה זאת בתנאי מסוים, הנה אם תנאי זה הוא סביר, נמצא שהאישה כלל אינה עגונה. היא יכולה לקיים את התנאי ולהשתחרר בכבלי הנישואין הלא רצויים בהם היא נמצאת. הן אמת, שכאשר מתנה הבעל תנאי את סידור הגט בתשלום כספי, זה נשמע מאד לא טוב וזה בלשון המעטה. הטבע האנושי אף מתקומם לכך ובצדק. ברם, בית הדין צריך לדאוג בראש ובראשונה שיהיה הגט כשר ולא יפסל חלילה. ומאחר ויש צד גדול בהלכה שאם אנו כבית הדין נעמוד על המשמר ההגינות ולא נאפשר לבעל להתנות תנאי ממוני כנגד האישה, אזי היא תנצח אמנם במלחמה אך תפסיד את המערכה כולה, כיון שיש חשש הלכתי לכך שהגט הוא גט מעושה שלא כדין, יש לנו לקבל את התנאי של הבעל כל עוד נקל לקיימו, כדי שהגט יהיה כשר. תנאי שקשה לקיימו יחשב שאי אפשר לקיימו ועדיין האישה עגונה, ולכן לא נאפשר לבעל להטיל תנאי זה, כך נראה לבאר בדברי מהרשד"ם. ויעויין בפד"ר ה' [עמ' 80] שהרב אלישיב זצ"ל ביאר גם כן בדרך זו.

נמצא אפוא שישנם בפנינו שני נידונים שאינם קשורים אחד לשני. הראשון – מדין עבד איניש דינא לנפשיה וכפי שביארנו לעיל, כאשר הבעל מתנה תנאי צודק והגון במהותו וכל רצונו להגן על רכושו כמו באופן שאין עוררים שממונו מוחזק שלא כדין בידי האישה. על כן רשאי הוא לנצל את מתן הגט או קיום החליצה כדי לקבל את שלו. אין כאן בפנינו בעל המעגן את אשתו, אלא אדם המציל את ממונו מידי עושו שלא כדין. זוהי סברת פסיקתם של המהרש"ם הנ"ל, המהרי"ק והשיבת ציון הנ"ל. אך יש כאן נידון שני. כאשר הבעל או החולץ מתנים תנאי שאיננו קשור כלל לעשיית דין לנפשו והצללת רכושו מידי צר ואויב, אלא תנאי חיצוני בעלמא או דרישה ממונית סתמית חדשה בגין פיצוי וכדו', דרישה שמעצם טיבעה ואופייה איננה הוגנת ואין לו זכות להתנות כן, ודורש הבעל לעכב את מתן הגט או החליצה שהוא חייב בזה, בזה מצינו מחלוקת הרשב"א והמהרשד"ם. הרשב"א שולל לחלוטין זכות זו מהבעל, אך המהרשד"ם חושש לגט מעושה שלא כדין, מאחר ובמצב כזה שיש פתרון למניעת העגינות בדמות קיום התנאי בנקל על ידי האישה, בכהאי גוונא אנו נימנע מחיוב או מכפייה.

ולאור הדברים שהתבררו לעיל, ניתן לומר שדברי המהרש"ם ושו"ת שיבת ציון אינם רק לשיטת המהרשד"ם, לפי שהם דברו על סוג התנאי הראשון, שרוצה להציל את שלו, ובזה לא מצינו חולקים, וכאמור ההיתר להתנות תנאי זה מתבסס על ההלכה בסימן ד' ד"עביד איניש דינא לנפשיה". אולם באופן שהבעל מתנה תנאי שרירותי חיצוני וסתמי, דרישת ממון וכדו', אכן ייתכן שבזה יסברו כהרשב"א שלא ניתן להתנות תנאי כזה, ודלא כהמהרשד"ם.

אשר על כן חזינו, שלדעת המהרי"ק, המהרש"ם והשיבת ציון הנ"ל, כאשר תביעתו של הבעל צודקת כלפי האישה כאשר היא מסרבת לקיים את תביעתו, היא זו הנחשבת המעגנת את

עיין בשו"ת עין יצחק באבהע"ז (חלק ב' סימן ע"ב בהשמטות אות ס"ג) שכתב על דברי הש"ך הנ"ל שהחמיר גבי מורד בתשמיש שאין לכופו, וכתב שם שהוא דעת יחיד ואנו אין לנו לשמוע רק לדברי השו"ע שהכריע כשיטת רוב הפוסקים דכופין. ובדאי שצריך בכל מקרה ומקרה לדון לגופו, ואכמ"ל.

מדינת ישראל

בתי הדין הרבניים

עצמה, ואין להחשיבה כעגונה לכפות על הבעל ליתן לה גט. הבעל העומד בפנינו איננו סרבן גט, כי אם צדיק שממונו חביב עליו מגופו, ומותר לו על פי ההלכה להתנות נתינת הגט בהשבת ממונו אליו.

מהרשד"ם מחדש חידוש נוסף, וסובר שאף בתנאי חיצוני, רשאי הבעל להתנות – כל עוד האישה יכולה לקיימו בנקל, וגם בזה לא נחשבת האישה כמעוגנת אלא כמעגנת את עצמה, ולא נכוף את הבל לתת גט ללא תנאי, ולכן סובר המהרשד"ם שבדיעבד אם כפו ללא קיום התנאי ע"י האישה, הגט לא גט והבנים ממזרים. לדברי המהרשד"ם יוצא שבאופן זה אף אין לעשות אף הרחקות דרבנו תם, היות וכל סיבת חיוב הגט נובעת מחמת עגינות האישה, ובאופן זה העגינות אינה קיימת – אם אכן יכולה האישה לקיים את התנאי בנקל.

נמצינו למדים עד כה, כי אין ספק בכך שגם המהרשד"ם לא דגל ביכולתו השרירותית של הבעל לסחוט את אשתו ולעגן אותה ככל שניתן עד שתאות למילוי דרישותיו. על פי תורתנו הקדושה, הגט מעולם לא היה ולא יהיה כקלף מיקוח לשיפוי מצבו הפיננסי של הבעל, ובזה אין חולק שהבעל אם היה מתייעץ עימנו קודם, היה שומע מפינו כי הוא איננו רשאי להתנות תנאי ובוודאי תנאי שאיננו ראוי על פי כל קנה מידה מוסרי והלכתי כאחד. אלא שחידש המהרשד"ם דהואיל ויש כאן חשש של גט מעושה שלא כדין, אין הבי"ד רשאי לכפותו ולחייבו על מתן הגט מאחר ואפשר לומר שאין הוא סרבן גט ואינו מעגן את אשתו אלא היא מעגנת עצמה. משכך, ברור אפוא, ש"אין לך בו אלא חידושו". מאחר והמהרשד"ם לא ביאר בעצמו מה המיוחד את "התנאי הזה" שכתב הרא"ש, מלבד הפרמטר שיהיה התנאי "נקל לקיימו", לפיכך חובה עלינו לנסות ולצמצם ככל האפשר את יכולתו של הבעל התניית מתן הגט בקיום רצונו.

עתה ברצוני להוסיף נדבך בביאור הדברים ולומר, שאף לדעת המהרשד"ם, המודד איננו רק ביכולתה של האישה לקיים את התנאי של בעלה, או ברמת הסבירות שאכן התנאי יקום על ידה. אלא גדר הדברים הוא שהבעל רשאי להתנות תנאי המשקף בכך את רצונו לעכב או למנוע תוצאה ו/או מצב שנוצר עקב מתן הגט בעצמו, וזכותו להתנות תנאי כלשהו מאחר וזוהי דעתו במתן הגט ואין אפשרות למנוע זאת הימנו. נבאר את הדברים.

במקרה המדובר אצל המהרשד"ם הנידון היה שהבעל התנה שהאישה לא תוכל להינשא לפלוני. תנאי זה בעצם בא לשלול מן האישה את המצב שיוצר תוך כדי מתן הגט ע"י הבעל – או במקרה שם זהו מצב שנוצר ע"י חליצת היבם. לכן בא המהרשד"ם ומחדש שאל לנו להתייחס לכך כאל סחיטה או התערבות יתר בחייה של האישה לאחר החליצה או אחר גירושיה, אלא הבעל בעצם בא ואומר שמאחר והוא זה שפועל ויוצר את חלות הגירושין/החליצה, והוא זה שמתיר אותה לעלמא, הרי שמזכותו להגביל ולסייג את הדברים בדמותו של תנאי זה שהיא תהיה אסורה על פלוני. תנאי זה – לשיטת המהרשד"ם הוא לגיטימי בהחלט. אך כאמור לא מצד "זכותו" של הבעל להתנות – שהרי מחויב הוא כל העת במתן גט מייד, אלא מהחשש לכפות גט כאשר יש אופציה נוספת למניעת העיגון ולקיום הגירושין בדמות קיום התנאי בנקל ע"י האישה.

ואם יבוא מאן דהו ויטען כיצד הדברים עולים בקנה אחד עם דברי המהרשד"ם גופיה שתלה את הדברים להדיא בהגדרה האם זהו "תנאי שנקל לקיימו" אם לאו, ומוכח לכאורה שלא חילק בין תנאי שמטרתו להשיג תוצאות שהגט יצר אותם כפי שביארנו לבין תנאי אחר. אף אנו נענה ונאמר שהמהרשד"ם לא פירש את הדברים מרוב פשיטותם. הוא לא העלה בדעתו שמאן דהו יחשוב שהבעל רשאי להתנות תנאי ככל שיחפוץ – אף בהיותו בכל רגע חייב ליתן גט, דאם כן מה הועילו חכמים בתקנתן כדלעיל. מה גם שישנם תנאים שאינם מוסריים והגיוניים, ולא

מדינת ישראל

בתי הדין הרבניים

יעלה על הדעת לדרוש מן האישה לקיים. מאחר ובמקרה שם היה מדובר בתנאי שהבעל רוצה למנוע תוצאה הנפעלת אך ורק מכוח חלות הגט או החליצה, לכן סבר המהרשד"ם שעל אף היותו חייב ליתן גט, רשאי הבעל להתנות תנאי שכזה. אך עם זאת סבור המהרשד"ם שיש פרמטר נוסף והוא שתהיה היכולת בידי האישה לבצע בקלות את התנאי של בעלה, כי בלא זה שוב יוצר מצב של עיכוב ביצוע ההלכה בישראל המחייבת את הבעל במתן גט מיידית לאשתו, ומה תועיל בזה הפסיקה לחייבו בגט אם בכוחו לנטרל פסיקה זו באמצעות התנאי שעשה, כי האישה לא תוכל בנקל לקיימו ונמצא שהוא איננו מגרשה. לכן כתב המהרשד"ם שאם מדובר בתנאי שאין האישה יכולה לקיימו בנקל, שוב הוי תנאי שאינו ראוי, ואף לדעת המהרשד"ם ההלכה תדחה תנאי זה בשתי ידיים.

לאור הדברים האמורים, יוצא אפוא שלא עלה על דעתו של מהרשד"ם שהבעל יוכל להתנות תנאים חיצוניים שאינם קשורים כלל לחלות הגט. לא מצאנו בדבריו של המהרשד"ם שיהיה רשאי הבעל להתנות תנאי שבממון ולדרוש מהאישה ממון שלא כדין. כל מה שמצאנו בדבריו הוא שיש לחלק בין סוג תנאי שקשה לקיימו כדוגמת "על מנת שלא תלכי לבית אביך לעולם" לבין תנאי שקל לקיימו כדוגמת "על מנת שלא תינשאי לפלוני". לדבריו, זכותו של הבעל להתנות עם מתן הגט וכדי שתנאו יחול, צריכים להתקיים ב' עקרונות: א. תנאי שבא לשנות תוצאה כלשהי הנגזרת אך ורק מחלות הגט שניתן על ידי הבעל, ולא מדובר בתנאי שרירותי חיצוני או ממוני שאיננו קשור לחלות הגט. ב. תנאי שהאישה תוכל לקיימו בנקל וכנראה גם מיידית, אחרת שוב התנאי נהפך ללא לגיטימי כי הוא יבטל את עצם הפסק של חיוב הגט, או יסכן את חלות הגט במקרה של אי קיום התנאי, וכפי שביארנו. אולם, אם נפרש את דברי הרא"ש וחזה התנופה דלא כביאור המהרשד"ם, יצא לכאורה תמונת מצב שונה, שיש רק פרמטר אחד הקובע האם התנאי הוא לגיטימי, והוא רמת הסבירות וההסתברות האם האישה אכן תקיים לבסוף את התנאי. לדבריהם אין אפוא פרמטר בדמות אופיו וסוגו של התנאי כאמור בדעת המהרשד"ם, אלא המודד הוא אך ורק קיום התנאי בפועל, כדי שהגט חלילה לא יבטל לעולם. לדברינו בביאור שיטת המהרשד"ם ישנם כאמור שני עקרונות¹⁸.

דוגמא לדבר. מצאתי בשו"ת משנה הלכות (חלק י"ז סימן פ"ב) שדן שם בבעל שהיה חייב ליתן גט לאשתו אך הוא התנה את מתן הגט בויתור האישה על כתובתה "כנהוג במקומותינו..." ודן שם האם יכול הבעל להתנות כן או לא, ולאחר שהביא את דברי המהרשד"ם הנ"ל וכן את דברי המהרש"ם (בתשובותיו חלק ה' סימן ס')¹⁹, כתב שם להתיר לבעל להתנות תנאי זה מאחר והוא תנאי שנקל לקיימו, וז"ל שם:

"הרי מפורש מדברי מהרשד"ם ומהרש"ם כדברינו דהיכא דמרוצה לגרש אלא שרוצה להטיל תנאי בגירושין ובידה לקיים התנאי לא מקרי אינו רוצה ליתן גט ואי אפשר לכופו, ופשוט וברור דלמחול הכתובה שכתב לה ועל כל פנים תוספת כתובה הוא תנאי שיש בידה לקיים, ואילו היה מבקש ממנה ש"תתן" לו סך כסף כשיעור תוספת כתובה וכיוצא בזה, זה יתכן שהוא תנאי שאין בידה לקיים, שאם אין לה אז אין לה, אבל כיון שהתנאי הוא ש"תוותר" על התוספת כתובה שכתב לה, וזה בידה לקיים בנקל, אם כן בידו להתנות ואי אפשר לכופו. ומהרשד"ם כתב ומי שיכוף בדרך זה כמעט הייתי אומר שחזר ונפל במכשול הכפיה."

18. יעויין בפסק דין בית הדין האזורי בנתניה [תיק מס' 1-21-9707] בדבריו של הרב ינאי שליט"א שמדבריו עולה גם כן כדברינו.

19. דברי המהרש"ם הובאו לעיל.

מדינת ישראל

בתי הדין הרבניים

לדבריו של ה"משנה הלכות", המודד בדברי המהרשד"ם הוא רק האם הוי תנאי שקל לקיימו או לא. לפיכך, חילק בדבריו בין תנאי שהבעל מתנה עם אשתו ליתן לו סכום כסף כלשהו כפיצוי למתן הגט, שזה הוי דבר שקשה לקיימו, לבין היכא שהדרישה היא לוותר על הכתובה. דכיון שלא מדובר על הוצאת כסף מכיסה אלא ויתור, זה נקרא תנאי שנקל לקיימו.

ולענ"ד במחילה מכבוד תורתו, קשה להסכים עם פסיקה זו. מעבר לכך שלכאורה "נתת דבריך לשיעורים" כאמור לעיל, מאחר שלדבריו יש לחלק בין סכום גדול שמבקש הימנה לבין סכום סמלי, שבו יודה המשנה הלכות שאף שהוא דורש הימנה שתיתן מכיסה, הוי תנאי לגיטימי שהרי בנקל היא תקיימו. כמו כן ייתכן שלדבריו הדין יהיה שונה בין אישה שיש לה יכולת כלכלית איתנה והיא יכולה לשלם לו פיצויים גבוהים שנאמר שכלפיה הוי תנאי לגיטימי שהרי בנקל היא תקיימו. הדברים קצת דחוקים²⁰.

לאור הדברים האמורים בביאור המהרשד"ם הנ"ל, נראה שגם בנדונו של שו"ת משנה הלכות, הדין יהיה שונה. כיון שחובו של הבעל לכתובת אשתו הוא מרגע נישואיו עימה, ואין חוב זה נוצר עם מתן הגט²¹, לפיכך לא הוי תוצאה ממתן הגט, ואין תנאי זה לגיטימי לדעת המהרשד"ם, ואף אם יתקיים הפרמטר השני – שזה תנאי שנקל לקיימו, מכל מקום עדיין חסר בפרמטר הראשון כביאורינו לעיל.

זאת ועוד יש להוסיף בזה ולומר, מאחר וזהו חיוב מתנאי בית דין שלא תהא קלה בעיניו להוציאה, אם כן לא ייתכן שהבעל יוכל להתנות על ויתור הכתובה. זה נוגד את רוח הדברים בתקנה זו, ואל לו לבית הדין לתת יד לזה. ואף תוספת כתובה שתיקנו חז"ל שהבעל יכול להתחייב משום חיבת ביאה, הרי זו זכות גמורה שזכתה בה האישה, ואין לנו לתת יד לשלול בצורה שרירותית זכות זו מהאישה. מעבר לכך נראה לומר, שאין שום לגיטימציה לבעל לפגוע בזכויותיה הבסיסיות של האישה. זהו תנאי שאינו הגון ואינו ראוי. לפיכך, כשם שאיננו יכול להתנות חיוב הגט בחיוב ממוני חדש שהאישה תהיה חייבת לו כפיצוי, כמו כן הוא אינו רשאי להתנות אף את מחילתה על הכתובה.

דוגמא נוספת. הנה בשו"ת עין יצחק (באבן העזר חלק ב' סימן מ') דן בעניין בעל שגירש את אשתו, אך תנאי התנה עימה שהיא תעבור לגור בעיר אחרת, ודן שם הגאון ר' יצחק אלחנן ספקטור זצוק"ל האם זכותו של הבעל להתנות כן. וכתב שם וזה לשונו:

"שאלה, בזוג אחד שנתקוטטו כמה שנים ולא היה מיתדר ביניהם עד שנגמר ביניהם שיתן גט לה ובאופן שתקבל האישה בחרם על עצמה שאינה רשאה לדור בעיר מוש שהוא מקום בעלה. ועכשיו לאחר שגירשה וביטל כל תנאים כדין תורה טוענת האישה שלא קיבלה עליה החרם של המסדר. ונשאלתי לחוות דעתי בנידון הגט אם הוא כשר או לא [...] והנה אחר זמן הודיעו לי

20. ועייין שם שדן ומפלפל עם השואל, [הלא הוא מנהל בתי הדין הרבניים, עו"ד] הרב שמעון יעקובי שליט"א האם יש חילוק בין תנאי שהבעל מתנה על כסף שמגיע לו מן הדין כמו שם בדברי המהרש"ם שהבעל התנה עימה שתשיב לו את החפצים שלו, להיכא שמתנה עימה על כסף שלא מגיע לו מן הדין, שכאן לא נתיר לבעל להתנות כן, כדוגמת התנאי לויתור על הכתובה. כך סבר השואל. אך המשנה הלכות משיב לו מיניה וביה – תוך כדי דיוק מדברי המהרשד"ם הנ"ל שעליו נסמך המהרש"ם – שאין הדבר תלוי בזה, אלא רק ביכולתה של האישה לקיום התנאי ובסיכויים שאכן כך ייעשה. כאמור לאור ביאורינו בדברי המהרשד"ם הדין שונה בתכלית, ואין ביכולתו של הבעל להתנות על ויתור הכתובה, וזאת מכמה סיבות שפרטנו.

21. הגם שרק עתה בעת מתן הגט הוא זמן הפירעון, אך מכל מקום החוב קיים זה מכבר, וזהו ששנינו שהאישה יכולה למכור את כתובתה בטובת הנאה בעודה נשואה, ולא אמרינן דהוי דבר שלא בא לעולם ופשוט.

מדינת ישראל

בתי הדין הרבניים

כי הבעל בנידון דידן הנ"ל היה מן הכופין להוציא, לפי דלא היה לו גבורות אנשים, וטענה חוטרא לידא כו' ובזה הוי מן הכופין בשוטים וכמבואר בסימן קנ"ד ובאחרונים. ולפי זה היה מקום לדון לכאורה ולסתור לכל מה שכתבתי לעיל. והוא דהסברא נותנת דכיון דהוא מן הכופין להוציא על כן אף דלא קיימה כפי דברי הבעל עם כל זה כשר הגט. ואף דהא גם היכא דכופין להוציא בעינן שיאמר רוצה אני, מכל מקום הא מצינו כעין זה גבי חליצה ביבמות (דף ק"ו) דחליצה מוטעת כשרה ומפרשי דמיירי באומרים לו חלוץ לה על מנת שתתן לך מאתים. וכיון דלא אפשר לקיים על ידי שליח הדין הוא דהתנאי בטל והמעשה קיים [...] ואף לפי דברי המהרשד"ם סימן מ"א שכתב בכל מה דאמרו דכופין לגרש דיכול לגרשה על תנאי שבידה ויכולה לקיים עיין שם, היינו בתנאי שביכולתה לקיים, מה שאין כן בנדון דידן שהטיל עליה שתטלטל את עצמה ממקום מולדתה ובית אביה ומגורה למקום אחר, דזה הוי כמו גלות, דודאי על תנאי קשה כזה אין יכול מן הדין לגרשה ולהטיל עליה ענין קשה כזה. על כן יש לדון לכאורה דהגט הוא כשר אף שלא קיימה זה."

חזינו בדבריו שלמד בדברי המהרשד"ם לכאורה כפשוטם של דברים שהמודד הוא האם קל או קשה לאישה לקיים התנאי, ולכן פסק בנדון שם שהצדק עם האישה רק מטעם דהוי תנאי שקשה לקיימו לפי שהוא כעין גלות, ולכן הכשיר את הגט אף ללא קיום התנאי. אך לדברינו לא זו הסיבה. ייתכן שאף אם משפחתה של האישה דרים דווקא מחוץ לעיר, והיא תשמח עד מאור לעבור סוף סוף לדור במחיצתם, אף על פי כן תנאי זה איננו לגיטימי לדעת המהרשד"ם – אע"ג שבמקרה האמור זהו תנאי שנקל מאד על האישה לקיימו ואף יסב לה הדבר עונג כאמור. טעם הדבר, כי אין זה תנאי שבא לשנות מצב שהשתנה בעקבות מתן הגט. אלו חיה הפרטיים של האישה ואין לבעל זכות להתנות בדברים אלו, להוסיף או לשנות. אין זה עניינו כלל וכלל בו בזמן שבכל רגע נתון הוא חייב ליתן גט לאשתו.

מן הראוי לציין את דעתו של הגאון הרב פרובר שליט"א. לדבריו²², המהרשד"ם התכוון אך ורק לאותם המקרים שבהם עילת הגירושין היא עיגון וסרבנותם של שני הצדדים לשלום בית, וכל היכא שישנה מאיסות הדדית ביניהם. במקרה שכזה כשלכל צד ישנה הזכות לבל יהיה מעוגן על ידי זולתו, לפיכך סבור המהרשד"ם שיש לבעל הזכות להתנות תנאי בגט כשיכולה האישה לקיימו בנקל, שהרי סוף סוף האישה איננה מעוגנת כלל, כי ביכולתה לקיים את התנאי בנקל כאמור. אולם במקרה שעילת הכפייה איננה מחמת עיגון, בזה לא אמר המהרשד"ם את דברו. יש לציין שלדבריו אפשר שאין מחלוקת כלל בין המהרשד"ם להרשב"א הנזכר, כיון שכל אחד דיבר בעילת גירושין שונה, ודלא כדעת המהריק"ש שהזכרנו שהבין שיש מחלוקת בדבר.

עתה נשוב לנדון דידן, בבעל אסיר זה מכבר שחייב ליתן גט לאשתו²³, והוא מתנה את מתן הגט בויתורה של האם על מזונות הילד ומשמרתו. מאחר וביארנו שאף לשיטת המהרשד"ם

22. הובאו דבריו בספר "כפייה בגט" בהוצאת אוצר הפוסקים.

23. אין ברצוני להאריך בנושא זה, אך אציין בקצרה ממש בדבר החיוב לגרש כשמדובר בבעל אסיר, שהושם מאחורי סורג ובריח עקב מעשיו הרעים, והוא זה שהכניס עצמו למצב בו בקשתו לשלום בית איננה רלוונטית. הוא השאיר את אשתו שנים רבות ללא סעד ותמיכה וללא פרנסה (עיין בזה בפד"ר חלק ד' עמוד 170). הן אמת, שבהיותו אסיר בכלא ישראל, אנוס הוא, אך ודאי שאף שסופו באונס הרי תחילתו בפשיעה ונמצא שהוא זה שהביא לפירוד ממושך בינו לבין אשתו. כמו כן מדובר בבעל אלים שהכה והשפיל את אשתו פעמים רבות, וגרם למצב של מאיסות באמתלא ברורה – עד כדי כך שביה"ד התרשם ברורות מדבריה בבית הדין, שהיא לעולם לא תשוב לחיקו. ויעוין עוד בזה בספר עטרת דבורה ח"ב סימן צ"ג שביאר בטוב טעם דהיכא שהאישה אומרת "מאיס עלי" ואף אם ביה"ד ישכנע אותה לשוב לשלום בית, הדבר איננו רלוונטי כלל עקב המציאות העולה על

מדינת ישראל

בתי הדין הרבניים

והפוסקים הסוברים שרשאי הבעל להתנות נתינת הגט בתנאי כל שהוא למרות שהוא חייב לתת בגט, אולם כל זה רק באופן שהתנאי הוא ראוי ומוסרי והוא בא לשנות תוצאה הנגזרת ממתן הגט בעצמו, אם כן יש לומר שבמקרה דנן ודאי שאין הבעל יכול להתנות. אך לא רק מצד המצב הפיננסי של האישה, שסביר להניח שהיא לא תוכל לעמוד ולקיים תנאי זה – וכפי שביאר ידידי הרב שמואל חזן שליט"א, אלא הרבה מעבר לכך. תנאי זה איננו לגיטימי כלל וכלל מאחר והבעל רוצה לבטל את חיובו במזונות הבן, חיוב שהוא חייב בו מאז הולדת בנו. אין זה חיוב שנוצר עם מתן הגט ושאותו הוא בא לבטל. משכך, תנאי זה אינו ראוי ואינו לגיטימי, וזה לא קשור כלל וכלל למצבה הפיננסי של האישה וכפי שביארנו.

יתרה מזו יש לומר בנדון דידן, שמאחר ועל פי ההלכה והחוק יחדיו, חובו של האב לזון את ילדיו, זהו חוב ישיר כלפיהם, ועל אף שהאם היא המשמורנית ואחראית על גידולו וענייניו של הילד ובין השאר היא מייצגת אותו לכל דבר ועניין לרבות דמי מזונותיו, בודאי ובודאי שאין לאם זכות ורשות למחול על חוב שאינו שלה וכסף המיועד למזונות בנה ואכמ"ל. מחילתה על חובו של הבעל למזונות בנו איננה רלוונטית, ולא קשורה לרצונה והסכמתה או למצבה הפיננסי כאמור. לכן התנאי המדובר בטל ומבוטל, ויש לחייב את הבעל בגט ללא התנאי.

הוא הדין יש לומר לגבי התנאי של קבלת המשמורת על הילד. אין ספק שתנאי זה מעבר להיותו לא סביר בעליל, אך דומני שאין זה העיקר. על פי העיקרון שהתבאר בדברינו, יש לומר, שזהו מסוג התנאים שאינם רלוונטיים כלל, מאחר והוא תנאי חיצוני שאיננו קשור בין בני הזוג, והוא שרירותי וסחטני ללא קשר לחלות הגט כאמור. מעבר לכך יש לומר, שהרי כידוע שמשמורת הילד נקבעת אך ורק על ידי שיקול דעת בית הדין לטובתו ושלוותו של הילד, וללא קשר לאינטרסים ומאבקי הכוחות שבין ההורים. ולשם קביעה זו אף נעזר בית הדין, אם יש צורך בכך, בתסקיר מטעם הרווחה. אם כן הכיצד יעלה על הדעת להסכים לתנאי לא הלכתי, לא חוקי, ולא הגיוני זה? אם כן לסיכום ייאמר, שתנאי שכזה יידחה על ידינו בשתי ידיים, אך לא רק מחמת אחוזי הסבירות והסיכויים שבקימו, אלא בעיקר מפאת שהוא תנאי שאיננו לגיטימי כלל לנוכח ביאורינו בדברי המהרש"ם. הבעיה אפוא איננה בעיקרון השני אלא אף ובעיקר בעיקרון הראשון כאמור.

ברם, לאחר כותבי כל זאת, חזיתי בפד"ר (ח"ה עמ' 79) בו העלה מרן הגרי"ש אלישיב זצ"ל לדינא, שעל פי דברי המהרשד"ם הנ"ל, זכותו של הבעל להתנות מתן הגט בדרישה כספית גבוהה מהאישה. אולם כתב שם שאין זה מעיקר הדין, כיון שבבעל חייב גט עסקינן או שהוא אחד מאלו שבית הדין כופין עליו ליתן גט, וכיצד שייך שיתנה כלל. אולם מתוך חומר כפייה וכדי להתרחק ככל שניתן שלא יהיה חלילה גט מעושה, לכן אמרין שחוששים לתנאו, ולא נוכל

כל דמיון – אם זה מחמת שגם הוא כבר איננו מעוניין ומואס בה, והן אם מבחינה טכנית הדבר לא בר ביצוע, וכגון בנדון שלנו שהבעל כלוא תקופה ארוכה של 20 חודשים מהיום (ועוד היד נטויה), כך שאין לה בעל שתוכל עתה לשוב אליו - במצב שכזה יש אפילו מקום לכפייה ממש על אף שבדרך כלל בטענת "מאיס עלי" נקטינן דלא כהרמב"ם. מקור דבריו מדברי רבינו ירוחם המפורסמים (בספר מישורים נתיב כ"ג ח"ח) שכתב בשם רבו, שבמאיסות הדדית משהים אותם י"ב חודש ולאחר שנה כופין לגרש. אמנם יש נידון בפוסקים האחרונים האם כוונתו של רבינו ירוחם היתה לכפייה ממש או רק חיוב או המלצה לגט. יעויין בפד"ר ח"ו עמ' 13, פד"ר חלק ח' עמ' 323, ופד"ר חלק י"א עמ' 95 שהגאון הרב חיים גדליה צימבליסט שליט"א למד כן בפשיטות שרבינו ירוחם כיוון לכפייה ממש, וכן בעמ' 255. ואציין עוד מקור אחד בפד"ר חלק י"ג עמ' 267 בפסק דינו של הגאון הרב אריה הורביץ זצ"ל גם למד בפשיטות בדבריו שהכוונה לכפייה ממש. כל שכן שאפשר לחייבו בגט, ובפרט שאמר בבית הדין מפורשות שהוא מסכים לגרש רק מתנה הדבר בקיום תנאיו כאמור.

מדינת ישראל

בתי הדין הרבניים

לממש את חיוב הגט או את הכפייה שהרי הוא מוכן לגרש כשהתנאי יתבצע²⁴. לדבריו של הגרי"ש אלישיב יוצא לכאורה שכאשר מדובר באישה עשירה שבנקל יכולה לקיים התנאי וליתן לו את הסכום המבוקש תמורת הגט, אזי מזכותו להתנות כן, ואסור לממש את חיוב הגט או את הכפייה, ודלא כפי שהעלינו לעיל.

עוד מצאתי בפסק דינו של הגאון הגדול הרב חגי איזירר שליט"א בשבתו בבית הדין הגדול²⁵ שקבע, שאף על גב שרשאי הבעל להתנות תנאים, מכל מקום כאשר הבעל דורש בתנאו סכום כסף מן האישה שיגרום לה שתאבד מכתובתה או מנכסי צאן ברזל או נכסי מלוג שהיא זכאית להם מן הדין, אינו רשאי להתנות עליה, כי אין הבעל יכול לפגוע בזכויותיה הבסיסיות של האישה כדוגמת כתובתה ונדונייתה, ועיין שם שהביא כן בשם ספר כפיה לגט בסדרת "אוצר הפוסקים (עמ' ע' ואילך). אולם בהמשך דבריו כתב שם שעל אף הדברים האמורים, מכל מקום כיון שכספים שהיא מקבלת למזונות הילדים מדין אפוטרופוס, אין בהפחתתם הפחתה מכתובתה או מנכסי מלוג שלה או צאן ברזל, לכן כל עוד התנאי סביר והיא יכולה לעמוד בו, באנו בזה למחלוקתם של המהרשד"ם והרשב"א הנ"ל. עיי"ש בדבריו²⁶.

חזינן א"כ שדבריו ברישא עולים בקנה אחד עם דברינו, שאין הבעל יכול להתנות תנאי הפוגע בזכויותיה הבסיסיות של האישה לגבי כתובתה ונדונייתה, ודלא כפסיקתו של ה"משנה הלכות" שהבאנו לעיל.

בהמשך הדברים בפסק הדין הנזכר, מחלק בזה בין תנאי שהוא ב"קום ועשה" לתנאי שהוא ב"שב ואל תעשה", שבתנאי בקום ועשה שקיומן נעשה ע"י פעולה חד פעמית, קל יותר לאישה לגייס את כוחותיה לביצועו של התנאי, ולכן יש לקבל תנאי זה. בעוד שתנאים שהוא אוסר עליה

24. אולם כתב שם הגרי"ש אלישיב זצ"ל פתרון לאישה שבעלה מאלץ אותה ליתן כסף תמורת גיטה, שתבטיח לתת לו, ותוכל לאחר הגט לטעון טענת "משטה הייתי בך" ולהיפטר מלתת לו את הסכום שהבטיחה, וכדברי הגמרא בסוגיה ביבמות דף ק"ו עמוד א' גבי חליצה, עיי"ש. אבל לכפות על הבעל שיגרש בלא התנאי, זה אי אפשר דחיישינן לגט מעושה שלא כדין. בהמשך הדברים מובא שם בשם ה"אור גדול" שלאחר מתן הגט, תוכל האישה לתבוע את בעלה על הכסף שלקח הימנה שלא כדין עם מתן הגט – על כל פנים כשמדובר שבעלה הוא אחד מאלו שכופין אותו ליתן גט.

25. בתיק מספר 1-21-0027 מיום י"ב באלול תשס"ד, בהרכב הרבנים הגאונים שליט"א הרב משה טופיק, הרב חגי איזירר, והרב שלמה בן שמעון. הנידון היה סביב ערעור על פסיקת ביה"ד אזורי שדן בבעל שחייב ליתן גט, אלא שביה"ד נמנע מלהיכנס לחיובו עקב העובדה שהבעל למעשה הסכים לגרש את האישה אלא שתלה את הסכמתו בתנאי צנוע שמזונות ילדיו יעמדו על 2000 ₪ לחודש בלבד והאישה מתחייבת לא לתבוע הגדלת מזונות הילדים ומתחייבת לשפות את האב אם תפר התחייבות זו. תנאי זה היה נראה לביה"ד האזורי סביר למדי עקב מצבו הפיננסי הירוד של הבעל באותה עת, ולפיכך בנסיבות אלו קיבל ביה"ד את הדברים, ועל זה נסוב הערעור של האישה ובא כוחה בבית הדין הגדול, ובפרט שהסכמת ביה"ד לתנאו של הבעל, היא התערבות בפסיקתה ובסמכותה של ערכאת בית המשפט שהוא זה שדן במזונות הילדים, ועתה הבעל מתנה מתן הגט בביטול החלטת בית המשפט ובהסכמת ביה"ד האזורי. בדבריו כתב שם הרב איזירר שליט"א שיש להבחין הבחנה ברורה וחד משמעית בין פסיקה בחיוב מזונות לבין פסיקה בהלכות תנאי גירושין וחיוב גט. (עיי"ש) שמביא ראיה שכל הלכות תנאים אינם ממוקמים בדיני אישות ברמב"ם או בהלכות כתובות בשו"ע, אלא בדיני גיטין בשו"ע, סימן הוא שזכותו של הבעל להתנות איננה זכות משפטית גרידא אלא חלק מהלכות גיטין. ומאחר ועסקינן בתנאי גירושין סביר והגיוני בנסיבות האמורות, לכן זכאי ביה"ד להזדקק לכך אף על גב שבעקיפין תנאי זה מבטל את החלטת הערכאה הקודמת. עיי"ש בדבריו.

26. בהמשך סיכום דבריו כתב שם שעל אף שלדעת המהרשד"ם יכול החייב בגט וכן המגרש בכפייה להתנות תנאי למתן הגט, מכל מקום ישנה הגבלה חשובה מאד – אף למהרשד"ם – שהתנאי שלו לא יגרום לביטול התועלת שבדין הכפייה או החיוב. זוהי הסיבה שכתב המהרשד"ם שבעינין שיהיה התנאי קל לקיימו.

מדינת ישראל

בתי הדין הרבניים

פעולה כלשהי, כגון שבעלה מעמידה בצו של "שב ואל תעשה" על נושאים אלו ואחרים, כיון שבמציאות של ימינו רוב הנשים יתקוממו נגד הגבלות אלו ובפרט שהבעל השנוא עליה כל כך קושר אותה גם לאחר הגט, לפיכך יש סבירות גבוהה שהיא לא תעמוד בתנאי זה, ולכן מכוח חשש זה אנו לא נאפשר לבעל להתנות תנאי שכזה²⁷.

לגבי דרישה כספית טוען הרב איזירר שליט"א שהמודד הוא האם דרישה זו מפחיתה ממנה את ערך כתובתה, וכל הדרישה זו מפחיתה את ערך הכתובה – אינו יכול להתנות כן. אולם באישה שבין כה וכה הפסידה כתובתה על פי דין ואין הבעל מפסיד לה בתנאו, אזי יש להבחין בין דרישה כספית מתמשכת שיש לדמותה לתנאי מתמשך בשב ואל תעשה, ואנו נשלול תנאי זה מכוח החשש שהיא לא תוכל לעמוד בזה אפילו פעם אחת, והגט יתבטל חלילה. אולם בדרישה כספית חד פעמית, בית הדין יקבל עקרונית תנאי זה, אלא אם כן יתרשם בית הדין שהאישה דגן לא תהא מסוגלת לעמוד בזה נפשית או מעשית, ואז לא יאשר בית הדין את התנאי.

לאורכו של כל פסק הדין הנ"ל, חזינן שהרב איזירר הבין במהרשד"ם שיש רק פרמטר אחד, האם זהו תנאי שנקל לקיימו או לא²⁸. אולם לאור דברינו לעיל, שישנם שני פרמטרים שיקבעו את כשרותו של התנאי, הן שיהיה התנאי בא לבטל או ליצור חיוב או פעולה הקשורה למציאות הנגזרת מעצם חלות הגט, ולא שיהיה התנאי עוסק בחיוב חיצוני שאיננו קשור לגט כלל, והן שיהיה התנאי קל לקיימו, שלא יהיה חשש שהאישה לא תבצע אותו, אם כן אין צורך בחילוקים אלו כלל, ואף מחמת הפרמטר הראשון שהזכרנו, אין ספק שאין זה מזכותו של הבעל להתנות תנאים מסוג זה אף לדעת המהרשד"ם.

והנה חזיתי בספר עטרת דבורה [חלק ב' סימן צ"א, עמ' 656] שהעלה שמעיקר הדין אין הלכה כהמהרשד"ם כיון שרבים חולקים עליו. בהמשך דבריו כתב לבאר את דברי המהרשד"ם, ומדבריו עולה שעל אף שהמהרשד"ם הזכיר רק את העניין שיהיה התנאי קל לקיימו, מכל מקום ישנם שני עקרונות בסיסיים בגדר התנאי שיכול הבעל להתנות בגט על אף היותו חייב בגט. א. שהתנאי לא יעסוק כלל בהוצאת ממון. ב. שיהיה התנאי שייך לקיימו בבת אחת ובביצוע מיידי. לכן כתב שם שאין הבעל יכול להתנות את מתן הגט בקבלת המשמורת לידי מאחר והדבר אינו ניתן לביצוע מיידי, ובנסיבות הקיימות של פירוד ממושך וחיוב בגירושין, נחשב הדבר כתנאי שאינו ניתן לביצוע מיידי.

27. ועיין שם בהמשך דבריו שכתב שכאשר הבעל מגרש מרצון, ואין הוא בגדר של חייב ליתן גט או מאלו שכופין עליו ליתן גט, הרי שזכותו להתנות אפילו על מזונות הילדים ועל תחומי התנהגותה של האישה – לרבות הקפדה על מאכל מסוים או לאוסרה מלאוכלו, וכן הקפדה על צורת לבוש מסוימת או לאוסרה על כך. מה שאין כן כשמדובר בבעל שחייב ליתן גט או שכופין אותו לגט, דאז אף לשיטת המהרשד"ם אין הבעל יכול להתנות תנאים שכאלה, כיון שמאחר וייתכן שהאישה לא תעמוד בתנאי זה ואפילו פעם אחת, ונמצא שהגט יתבטל. משכך, תנאי שכזה כבר בטל מעיקרא ואיננו לגיטימי כלל וכלל, כי בתנאו זה מבטל הבעל את רצון חכמים ופסיקת בית הדין שהוא חייב בגט או כופין אותו לתת גט.

28. ולענ"ד לאחר מחילה מכבוד תורתו, קצת קשה לי לדעת הרב איזירר שליט"א, שאם הוא סובר שהפרמטר הראשון איננו קיים לדעת המהרשד"ם ודעימיה, אם כן מדוע סובר הוא שאין הבעל יכול להתנות על מחילת הכתובה? מה בכך שזוהי זכות בסיסית שלה, הרי זו דרישה כספית חד פעמית שאיננה מתמשכת ואיננה יכולה לגרום לביטולו של הגט, וכמו כן יש בתנאי זה את סברתו של ה"משנה הלכות הנ"ל, שמאחר וזה ויתור על ממון ולא כסף שהיא צריכה להוציא מהכיס, אם כן הוי תנאי שקל לקיימו, ומדוע שלא נאשר לבעל להתנות תנאי שכזה? אכן יש מקום ליישב שמאחר וזוהי זכות בסיסית שלה, אין הבעל יכול להפסידה בזה – למרות שזכותו עקרונית להתנות על מתן מעות חד פעמי לשיטת הרב איזירר, ואם כן שוב באנו לטענת קיזוז, ואין הוא מגרע ספציפית מכתובתה, ויש עוד לעיין בזה. אכן לדברנו – אתי שפיר.

מדינת ישראל

בתי הדין הרבניים

והנה, במה שכתב שמעיקר הדין אין הלכה כהמהרשד"ם, כבר חזינן כן בספר ערך לחם להמהריק"ש שהבאנו דבריו לעיל, שהכריע כדעת הרשב"א ודלא כהמהרשד"ם. מאידך, הזכרנו לעיל שממשמעות לשון השו"ע בסימן קמ"ג סעיף כ"א שפסק כתשובת הרא"ש הנ"ל, משמע שנקט כשיטת המהרשד"ם ודלא כהרשב"א. וכן ראיתי בקובץ תשובות להגרי"ש אלישיב זצ"ל (אבה"ז ח"א סימן קפ"א) שאף הוא נקט לדינא בפשיטות כדברי המהרשד"ם.²⁹

ובמה שכתב שישנם שני עקרונות לעיכובא אף לדעת המהרשד"ם, ושהבעל אינו יכול להתנות תנאי העוסק בהוצאת ממון, ושיהיה שייך לקיימו בביצוע מידי, אכן הדברים עולים בקנה אחד עם הנאמר לעיל בביאור דברי המהרשד"ם, הן לעניין שאין לבעל זכות להתנות על קבלת ממון מהאישה באופן שרירותי, אלא אם כן מדובר על חוב מוגדר שהיא חייבת לו או טענה ספציפית על חפץ זה או אחר שאין עוררין על כך שהוא שלו ושהיא מעכבת אצלה, שבמקרה שכזה זכותו של הבעל לטעון טענת קיזוז וכפי שביארנו.³⁰ וכן לגבי העיקרון הנוסף שביצוע התנאי יהיה במידי, ולבל יגרר למשך זמן ויגדיל את הסיכון שהאישה לא תעמוד במילוי ואיכא חשש סביר לביטול הגט וכדברינו לעיל.³¹

אולם, במה שכתב לגבי אי כשרות התנאי לקבלת המשמורת, על אף שעקרונית הנני מסכים עימו בדין כאמור לעיל, אך אינני מסכים עימו בטעמו. ראשית, לפי דברינו לעיל נושא המשמורת לא שייך לחלות הגט, ואין סיבה לאפשר לבעל להתנות על כך, שהרי אין זה קשור לחלות הגט. מעבר לכך, גם אם נניח שמאחר והנפקא מינה המעשית של המשמורת חלה עם סידור הגט, ועל כן ביכולתו של הבעל עקרונית להתנות על כך, מכל מקום נראה לי שאין לאפשר זאת בשום פנים ואופן – ולא מטעמו של הרב לביא שליט"א, אלא – מהטעם שמשמורת נקבעת אך ורק על פי טובתו של הילד, ולא ייתכן שקביעת המשמורת תהיה נתונה למשא ומתן ויחסי סחר-מכר בין ההורים. ברור ופשוט שהדיון ההלכתי בדבר החזקת ילדים אינו נסוב סביב זכות האב או זכות האם או אינטרסים אלו ואחרים, אלא סביב טובת הילדים בלבד. הרי לא בכדי קבעו לנו חז"ל "והבת אצל אמה לעולם", וכן לגבי הבן שנינו כן שהכל נקבע על פי טובתו העניינית בלבד. לא אחת נפסק בבתי הדין, שאף הבן הנמצא בדרך כלל אצל אביו לאחר גיל שש שנים, מכל מקום אם בית הדין מבחין שטובתו של הבן להישאר בחזקת האם,

29. מרן הגרי"ש אלישיב זצ"ל דן שם בעקבות מכתבו של הרב צבי גרטנר מהבד"צ במונסי ארה"ב, ששאל על אודות זוג שנפרדו אזרחית לפני כחמש שנים, ועתה האישה פתחה תיק לחביעת ממון שביה"ד יפסוק ביניהם על הרכוש, וכן לגירושין כדי לסדר הדברים כדמו"י, אך הבעל מסרב להופיע. ודן שם ביה"ד בתרתי: א. האם ניתן לדון את הבעל שלא בפניו ולקבל עדים שלא בפניו. ב. האם ניתן לכופו לגט, בפרט כשמדובר שהוא מתנה את מתן הגט כדת משה וישראל בתנאים שלדעת ביה"ד הינם מוגזמים. ומשיב הרב אלישיב בתשובתו לשאלה הראשונה שיש להקל לדונו שלא בפניו ולקבל עדים שלא בפניו, הואיל ושלחו לו ולא בא והוא עומד בסירובו, אך הוא מסייג את דבריו שם על פי האמור בשו"ע חו"מ סימן י"ג ובש"ך שם, שכל זה רק אם כבר עמד בפניהם פעם אחת אלא שהפסיק לבוא. מה שאין כן בנידון שם שהוא אף פעם לא הופיע בפני בית הדין, ורק האישה עומדת בפניהם, שבוז אין מקום להקל בכך. לגבי השאלה השניה השיבו הרב אלישיב זצ"ל, שמאחר ולדבריו הבעל כן הסכים לתת גט אלא שדרישותיו היו מוגזמות לדעת בית הדין, על זה הפנה אותו הרב אלישיב לדברי המהרשד"ם בסי' מ"א הנ"ל, שכל שהבעל מוכן לגרש בתנאי, בזה בודאי לא כופין עליו שיגרש ללא תנאי, והכופה בכך מרבה ממזרים בישראל, ודברים אלו כנתינתן מסיני. הרי שהגרי"ש אלישיב הסיק כהמהרשד"ם ודלא כהרשב"א. עיי"ש.

30. ודלא כפי שעולה מדבריו של הגאון הרב איזירר שליט"א, שעקרונית יכול להתנות תנאי ממוני – באופן שהאישה ממילא איננה זכאית לכתובתה, ובתנאי שמילוי התנאי יכול להיעשות באופן מידי בפעם אחת ולא באופן מתמשך.

31. וכמו שהבאנו כן גם בשם הגאון הרב איזירר שליט"א בפסק הדין הנזכר.

מדינת ישראל

בתי הדין הרבניים

הרי שכך ייפסק, והאב יהיה חייב לזוננו אף כשהוא אצל אמו. והוא הדין להפך, כשמדובר בבית ובית הדין משתכנע שטובתה שתדור אצל אביה. ברור שיש לבית הדין שיקול דעת רחב בכל מקרה ומקרה לגופו. אין כאן המקום להאריך בנושא זה, יעויין בשו"ע אבה"ז בסימן פ"ב בסעיף ז' ברמ"א, ובפתחי תשובה שם בס"ק ז' בשם הרדב"ז, ובשו"ת המהרשד"ם באבן העזר סימן קכ"ג, ובפד"ר חלק א' (עמו' 176-177) ואכמ"ל. לפיכך במחילה מכת"ר אינני יכול להסכים לטעמו הנ"ל.

בשולי הדברים אוסיף ואומר, שמאחר וחדשות לבקרים מגיעים לפתחינו מקרים בהם הבעל חייב בגט או אפילו ישנו פסק דין והמלצה לגט בלבד, והנה נזכר הבעל עתה להוציא מאמתחתו את "נשק ליום הדין" בדמות תנאים אלו ואחרים, חלקם מוגזמים יותר וחלקם מוגזמים עוד יותר, יש לדעת שלאור האמור לעיל שאנו פוסקים לדינא כדעת המהרשד"ם ודלא כהרשב"א, ראשית כל יש לבדוק האם טענתו של הבעל צודקת ולגיטימית, ולאחר מיכן יש לשקול בפלס כל תנאי שהותנה, האם עונה להגדרה "תנאי שנקל לקיימו".

אציין עוד מקרה אחד שארע שחלוקת הרכוש ואיזון הנכסים נעשה בין הצדדים בפני בית המשפט לענייני משפחה, וכשבאו לסידור הגט התנה הבעל – שחייב היה בגט – את הסכמתו למתן הגט בביטול פסיקת ביהמ"ש והעברת הדיונים לבית הדין האזורי. האם מן הראוי שבית הדין ייענה לדרישתו ותנאו זה של הבעל, ויאלץ את האישה מסורבת הגט לחזור בה מכל מה שקיבלה בבית המשפט, כדי לקבל את הגט המיוחל?

אין ספק שאם האישה מסכימה לכך, אין על כך דין ודברים. הן כבר הזכרנו לעיל את דברי הגמרא ש"עביד איניש דזבין דיניה", ו"תליוה וזבין זבינא זביני". אך אנו דנים באם האישה מסרבת. הנידון הוא האם בית הדין יכוף את האישה לקיים את התנאי, ואם לא תעשה כן, היא בעצם תיהפך בהגדרה למעכבת הגט, על אף האבסורד שבדבר, או שמא לא נתיר לבעל להתנות תנאי שכזה ונחייב אותו במתן גט לאלתר.

הנה דנו בזה בבית הדין הגדול באחד מהתיקים המפורסמים ביותר [ערעור מס' 043255082 1-27] בהרכב מורחב ומיוחד בראשותו של הראשון לציון דאז הרב בקשי דורון שליט"א, שם פסקו שאין להנציח עגינות בגין דרישות אלו ואחרות, ותנאי זה איננו יכול להיחשב תנאי שנקל לקיימו, כיון שעל פי הכרתה של האישה "החוקים האזרחיים הם שיקבעו את זכויותיה בתחום מזונותיה ומזונות ילדיה" ואין האישה חייבת לקיים התנאי כשקשה לה לעשות כן גם מבחינה רגשית.³²

לאור הדברים האמורים, נראה לענ"ד שאף במקרה האמור אל לו לבית הדין להיזקק לתנאי זה של הבעל, ויש לחייבו בגט על אתר ולא לחוש לגט מעושה כלל – אפילו לשיטת המהרשד"ם. טעם הדבר, לפי שאין כאן בעיה רק בפרמטר השני שמציב המהרשד"ם כתנאי לחידושו, שיהיה התנאי קל לקיימו, מה שלא קיים בתנאי זה של הבעל, אלא הבעיה המרכזית לענ"ד היא בעיקרון הראשון שהצבנו לעיל, והוא שיהיה התנאי לגיטימי וסביר, שיעסוק אך ורק בסוג חיוב שנוצר עם החלת הגט. אין לנו עיכוב גט וסרבנות לשמה יותר מאשר תליית הסכמת הבעל לגט בתנאים שאינם קשורים כלל לעניין, כדוגמת תנאי זה, ובפרט שהבעל התנה את תנאו רק לאחר שהתקבל פסק הדין בערכאה אחרת, ונוכח הוא לראות שאינו כל כך לטובתו. תנאי זה

32. לשונו של חבר ההרכב בבי"ד הגדול, הגאון הרב אברהם שרמן שליט"א.

מדינת ישראל

בתי הדין הרבניים

איננו לגיטימי אף למהרשד"ם גם אם נאמר שהוא תנאי שבנקל האישה יכולה לקיימו, ואין לאלץ את האישה לעשות זאת בניגוד לרצונה לאור הדברים האמורים לעיל³³.

נסכם את הדברים

מצינו מספר אפשרויות בביאור דברי המהרשד"ם, ונמצינו למדים שיש לצמצם את פרשנות שיטה זו ככל שניתן, ויש מספר נפק"מ להלכה, כדלהלן.

א. לכו"ע מדובר אך ורק כשבית הדין מתרשם באמת שהבעל מעוניין לגרש את אשתו, אלא שמתנה הסכמתו בתנאי כלשהו. אין מדובר כלל בבעל סרבן גט. לפיכך כל אימת שהאישה יכולה לקיימו בנקל, אין אפשרות לחייבו בגט או לכופו לתת גט בלא תנאי.

ב. לכו"ע מדובר אך ורק בתנאי שברור שהאישה יכולה לקיימו, ותקיימו בכל מקרה בנקל. אולם אם יש חשש שהתנאי לא יקויים, בית הדין לא יאשר תנאי כזה ויחייב את הבעל לתת גט ללא תנאי.

ג. לדעת שו"ת משנה הלכות – סגי בכך שהאישה יכולה מציאותית לקיים התנאי בנקל, ואף אם רגשית הדבר מפריע לה וקשה לה להשלים עימו, לית לן בה, ואין לכפות או לחייב את הבעל במתן גט ללא קיום התנאי.

ד. לדעת הרב שרמן שליט"א – אף קושי רגשי בקיומו של התנאי, חשיב כתנאי שקשה לקיימו, ובזה לא עסק המהרשד"ם, ובכחאי גוונא אנו נחייב או נכפה את הבעל בגט.

ה. לדעת מרן הרב אלישיב והרב איזירר – אין הבעל יכול להתנות תנאי הפוגע בזכויותיה הבסיסיות של האישה, כדוגמת הפסד כתובתה ונדונייתה. כמו כן מדובר אך ורק בתנאי שהוא בקום ועשה שניתן לקיימו בבת אחת ומיידית, ואיננו מתמשך לאורך זמן. כמו כן אין מדובר בתנאי שהוא בשב ואל תעשה. הרב איזירר אמנם מכשיר תנאי העוסק בדרישה ממונית היכא שהאישה בלאו הכי אינה זכאית לכתובתה, ונמצא שהוא איננו פוגע בזכויותיה³⁴.

ו. לדעת הרב פרובר שליט"א – מדובר רק באופן שחיוב הגט נוצר כתוצאה מעיגון, ובזה נאמר שמאחר והבעל מוכן לגרש אך רק עם קיומו של התנאי על ידי האישה, לכן הבעל כבר לא נקרא מעגן את אשתו, אלא היא מעגנת את עצמה שהרי יש לה פתח מילוט בדמות קיום התנאי בנקל. אבל כשסיבת חיוב הגט איננה מחמת עיגון הבעל, אין הבעל יכול להתנות כלל ובזה לא איירי המהרשד"ם.

33. להשלמת הדברים בהרחבה, עיין בספרו של הרב דייכובסקי שליט"א "לב שומע לשלמה" (סימן י' חלק ה' בעמו' קפ"ז) לחלק בזה בין משפחה שהבעל הוא שומר תורה ומצוות, ובכל אימת שיש לו סכסוך כלשהו הוא הולך אך ורק לדין תורה, שהוא כן רשאי להתנות מתן הגט רק אם האישה תאות להעביר את התיק לבית דין, בעוד שכאשר מדובר בבעל שאינו שומר תורה ומצוות ועשוי ללכת לערכאות, במקרה שכזה ודאי שאין התנאי לגיטימי כלל, על אף שהוא מנופף בדין תורה שהוא ציפור נפשה של היהדות. עוד כתב שם על פי פסק הרמ"א בחו"מ סימן כ"ב סעיף ב', שפסק לגבי ערכאות וזה לשונו: "אבל אם כבר דן לפניו, לא יוכל לחזור בו". עכ"ל. ואכן הש"ך שם פליג על הרמ"א, אך עיין בהגר"א ובתומים שם ואכמ"ל. וכתב לפי"ו, שייתכן לומר שמאחר והבעל לא פתח תחילה תיק בבית הדין – טרם פתחה האישה תביעה בבית הדין, הרי שזה נחשב שאף הוא הסכים וקיבל על עצמו את פסק דינם, ואינו יכול עתה להתנער מכך, ואי אפשר להתנות עתה לבטל את פסק בית המשפט. ואף ידי תיכון עמו.

34. עיין במה שכתבתי לעיל בהערה 28.

מדינת ישראל

בתי הדין הרבניים

ז. לענ"ד - מדובר רק בתנאי על בסיס דרישה לגיטימית של הבעל, שעל פי דין מגיע לו, או בתנאי הבא לשנות או להגביל תוצאה כלשהי הנגזרת מעצם חלות הגט, ושהגט עצמו הוא הסיבה לתוצאה זו. אין מדובר על תנאי חיצוני כלשהו או על תנאי הקשור לגוף שלישי, ואין הבעל יכול להתנות ולהחיל על האישה הגבלה שרירותית או חיוב ממוני שלא כדין. מעבר לכך, כל חיוב ממוני שלא כדין איננו נמצא בגדר של "תנאי שבנקל יש לקיימו", כיון שאין דעת בני אדם סובלת כן, וכל אישה תתקומם בקרבה נגד תנאי שכזה.³⁵

אני טרם אכלה לדבר אוסיף ואומר, שהן אמת שידועים דברי הש"ך בספרו גבורת אנשים [סי' מ"ה] בחומרת הכפייה, אך ישנם החולקים עליו. אם כן מאחר ועסקינן בספק דאורייתא, הדין נותן שבמחלוקת שקולה בדין חיוב או כפייה בגט, אין להקל אף בשעת הדחק שהרי נקטינן לחומרא ובפרט כשמדובר באיסור חמור של אשת איש, מכל מקום בנידון דידון יש לומר שאין זו מחלוקת שקולה וזאת משתי סיבות. א. רבו החולקים על המהרשד"ם. ב. גם למהרשד"ם, כפי שחזינן בהרחבה, יש נידון לא פשוט בפוסקים כיצד לבאר כוונתו ודבריו בתנאי שנקל לקיימו. וייתכן שאף הוא יודה בנידון דידן שאין לחשוש לתנאיו של הבעל וניתן לחייבו בגט ואף להטיל עליו סנקציות על פי הרחקות דרבינו תם.

סניף נוסף להקל בנדון דידן הוא, שמאחר ויש לאישה מספר עילות שונות לחייב את בעלה בגט, שהרי הבעל לא זן אותה ואת בנה זה מכבר, כמו כן יש לה טענות קשות על אלימות והשפלות, ומה גם שבמציאות הם פרודים תקופה ארוכה מעל חמש שנים, ועוד 20 חודש של פירוד כפוי לפניו, ועל זה יש עוד להוסיף את החשש של עיסוקיו המפוקפקים בסמים וכדו' והיא נשאבה לתוך מערבולת וקשרים מפוקפקים המסכנים קשות את שלומה ואת שלום הילד, בכהאי גוונא מצינו שיטות שיש להקל בכך אפילו לגבי כפייה³⁶, אם כן קל וחומר בנידון דידן שאנו עוסקים בשלב מוקדם יותר בחיוב גט בלבד, שמאחר ויש מספר סיבות שונות לחייבו בגט, אנו נעשה זאת ולא נחוש לשיטת המהרשד"ם במקרה דנן.

פסק הדין

לאחר שהארכנו בדברים, להלן פסק הדין בענייננו:

- א. הבעל חייב לגרש את אשתו בלא שום תנאי.
- ב. יש לפתוח תיק לברור שמות וקביעת מועד לסידור גט תוך 30 יום.
- ג. אם הבעל יתמיד בסירובו, יש לפתוח תיק סנקציות כנגדו להמשך.

35. היה מקום לכאורה לומר שיש לדון שוב בכל מקרה לגופו האם הצר שווה בנזק המלך שהאישה מסכימה למחול על כתובתה ובלבד שתזכה בחירותה, ובפרט בזמנינו שרוב רובם של ההסכמים כוללים את מחילתה של האישה על כתובתה. אולם, לאור דברינו לעיל שהתנאי איננו עומד בקריטריון הראשון בדבר לגיטימיותו, לית לן בה, וביה"ד ידחה התנאי על הסף ויחייבו בגט.

36. יעויין בספר "אלו שכופין להוציא" של הגאון הרב יוסף גולדברג שליט"א שכתב כן, והביא בשם שו"ת חתן סופר סי' נ"ט שכתב לגבי בעל המכה את אשתו וגם חולה במחלת הצרפתי שכופין אותו לגט כיון שיש כאן ב' סיבות לכפייה, ובשו"ת נאמן שמואל סי' ס"ו כתב כן באופן שטוענת האישה שאינו זן ואינו מפרנס וכן שנסמו שתי עיניו, דבכה"ג כופין. כמו"כ יעויין בשו"ת צ"ץ אליעזר [חלק ט"ז סימן מ"ו] שכתב נמי כן בבעל נכפה וגם אלים כלפי אשתו, וכן בשו"ת היכל יצחק באבהע"ז [חלק א' סימן ג'] לעניין בעל המכה את אשתו וגם רועה זונות, כתב שיש לכוף על גט. ואף שלדינא הלכה למעשה יש לחוש טובא לכפייה, מכל מקום בנידוננו לגבי חיוב בגט לית לן בה.

מדינת ישראל

בתי הדין הרבניים

וה' ברחמיו יצילנו משגיאות בדין אמן.

נספח לפסק הדין

במאמר המוסגר. מאחר ודשנו רבות בעניין, ולאחר שפסקנו את הדין במקרה שעומד לפנינו, אבקש לאור האמור לבחון עתה את המקרים הבאים, ולקבוע בכל מקרה האם יאשר בית הדין תנאו של בעל למתן גט, באופן שהבעל חייב בגט או שהוא מאותם שקבעו חז"ל שכופין עליו ליתן גט:

א. שתותר על כתובתה – לאור הדברים האמורים לעיל, לענ"ד תנאי זה איננו לגיטימי כלל ודלא כפסיקת שו"ת "משנה הלכות". לפיכך בית הדין יחייב את הבעל בגט.

ב. שתותר על מזונות הילד – שוב לדברינו לעיל, זהו תנאי שאיננו לגיטימי ובית הדין איננו יכול לקבלו ונחייב בגט ללא קיום התנאי, ודלא כהעולה מדבריהם של הרבנים הגאונים שהזכרנום לעיל בגוף פסה"ד³⁷.

ג. שיקבל הוא את המשמורת על הילדים – כנ"ל בסעיף ב'. התנאי בטל ומבוטל מאחר ואיננו תנאי העוסק בביטול דבר שנוצר עקב חיוב הגט, והוא תנאי חיצוני העוסק בגוף שלישי ולא באחד מהצדדים וכמו"כ טובת הילד היא ורק היא הקובעת, ויש לחייבו בגט.

ד. שתעבור דירה לגור בעיר אחרת – התנאי בטל וחייב בגט מיידית, אך לא רק מהסיבה שכתב בשו"ת עין יצחק" שהדבר קשה לקיימו כגלות, אלא מהעיקרון הראשון שהצבנו, שהתנאי צריך להיות עוסק בדבר שנגרם עקב חלות הגט והתנאי בא לסייגו, משא"כ בתנאי זה³⁸.

ה. שתיתן לו פיצוי כספי נאות – לענ"ד התנאי איננו לגיטימי ואף בגוונא שבין כה וכה האישה איננה זכאית לכתובתה מכל סיבה שהיא, גם כן אין לקבל תנאי זה, ודלא כפסיקתו של הגאון הרב איזירר שליט"א שחילק בזה.

37. זכורני שראיתי פס"ד בעבר שעסק בגט שניתן בכפוף להסכם גירושין על ויתור חלקי של האישה על מזונות הילדים והעמדתם על סך מסוים מבלי יכולתה לערער על כך. מיד לאחר מתן הגט פתחה האישה תביעה בביהמ"ש כנגד בעלה והעלתה את המזונות לסכום גבוה יותר מזה שסוכם, פסה"ד עסק בכך שהגט הוא גט מוטעה, ויש לרשום את האישה ברשימת מעוכבי חיתון, וצריכה היא גט נוסף. אין זה מנידוננו, אך מן הראוי לציין, שמנהגינו בעת סידור הגט לומר לצדדים שהגט הוא סופי מוחלט וללא תנאים, והבעל חוזר על דברים אלו – זאת כדי למנוע בעיות שכאלה וחלילה מאן דהו יהרהר על כשרותו של הגט. מה גם שיש את חרם דר"ת על המוציא לעז על הגט. [ועיין בפסק הדין בהערה 24].

38. כבוד הראב"ד ידידי הרב אברהם מאיר שלוש שליט"א הסב את תשומת ליבי, שייתכן שמאחר ועל פי דין מיד עם חלות הגט אסור לבני הזוג לגור באותה שכונה, נמצא אם כן שהתנאי המדובר עוסק בביטול ושינוי מצב שנוצר עם מתן הגט, ואם כן הדבר עולה בקנה אחד עם העיקרון הראשון שהצבנו, ולכן כתב העין יצחק שהחיסרון - מחמת שהתנאי נקל לקיימו. אכן ראויים הדברים למי שאמרם. ברם כל זה רק אם התנאי היה שהאישה תצא מהשכונה. אך שם מדובר שהתנה עימה שתצא מהעיר מוש, ותנאי שכזה בודאי שאיננו לגיטימי. לכן לכאורה לדברינו אין צורך להגיע כלל לכך שהתנאי נקל לקיימו.

מדינת ישראל

בתי הדין הרבניים

ו. שתותר על חלקה בזכויות הפנסיה שלו, או כסף ירושת אביה – לענ"ד אם קיבלו עליהם בקניין שידונו אותם על פי חוק איזון נכסים, תנאי זה איננו לגיטימי, ויש לחייבו בגט ללא התנאי.

ז. נדון תחילה בכתובה ורק לאחר מכן יינתן הגט. תנאי זה הוא מצוי למדי בין כותלי בית הדין בדרך כלל כשמדובר בגירושין בהסכמה, ולא בחיוב גט על פי דין. ונראה לכאורה לומר שתנאי שכזה כן עומד בשני העקרונות האמורים. ראשית, הוא עוסק בדבר הנוצר עם חלות הגט. שנית זהו תנאי שנקל לקיימו. הן אמת שאנו נשתדל תמיד למנוע מצב שכזה ולשדל את הבעל שקודם ייתן גט, שהרי אין קשר בין מתן הגט לבין פסיקת בית הדין בכתובה תהא אשר תהא³⁹. אך אם יתעקש הבעל ויעמוד במרדו, נראה לכאורה שאף אם הוא חייב במתן גט על פי דין, לא נוכל לחייבו בגט או להטיל עליו צווי הגבלה מדין הרחקות דרבינו תם לשיטת המהרשד"ם שאנו חוששים לה לדינא⁴⁰.

ח. תנאי בתחום ההתנהגותי, במאכל ובמשתה או בלבוש – שוב לדברינו תנאי שכזה איננו לגיטימי כלל וכלל, ויש לחייב את הבעל במתן גט מייד ובהטלת צווי הגבלה לפי הצורך.

ט. שתשלם את חוב המשכנתא מידי חודש בחודשו – כנ"ל בסעיף ה'. אך יש להוסיף ולומר שכאן הדבר חמור שבעתיים, מאחר ולא רק שמדובר כאן בתנאי ממוני שאיננו לגיטימי כאמור, אלא גם בתנאי שקיומו מתמשך לאורך זמן. זוהי סיבה בפני עצמה שלא לאשר תנאי שכזה מחמת הסבירות שהאישה לא תעמוד פעם אחת בקיום התנאי וחלילה יביא הדבר לערעור על הגט. לכן יש לחייב בגט ללא קיום התנאי.

י. בתנאי שלא תכה את הילדים – על אף מחוייבותה של האישה לעשות כן אף ללא תנאו של בעלה, מכל מקום תנאי זה איננו לגיטימי לנוכח העיקרון הראשון שהצבנו לעיל. מה גם שפעמים ואף העיקרון השני לא יתממש, לפי שתנאי זה קשה לקיימו באופן טוטאלי ואם

39. אכמ"ל בנושא זה, מהו המצב האידיאלי, האם להקדים קודם מתן הגט או להשתדל ככל שניתן לסיים את התביעות הממוניות שביניהם. ידועים בזה דברי הריב"ש בתשובותיו סימן שי"ז והביאו הבית יוסף בסימן קמ"א, ויעויין עוד ב"סדר הגט" מה שכתב בזה בשם הר"י מינץ, וכן בפד"ר חלק ה' עמוד 68 מה שפסק בזה מרן הגרי"ש אלישיב זצ"ל, שלכתחילה יש לסדר גט רק אחרי שהאישה מחלה על כתובתה. ברור גם ברור ששתי האופציות קיימות על פי ההלכה, כאשר בכל אחת מהן יש אליה וקוץ בה. אם נקדים את הגט ואח"כ ידונו על הכתובה והבעל יחויב בה, הוא ירנן על כשרותו של הגט. מאידך אם קודם נדון על הממון והרכוש, הגט יתעכב, והדבר יכול להביא לידי מכשול ח"ו. לכן בודאי שבית הדין חייב לשקול כל מקרה ומקרה לגופו. ובכל מקרה כפי שכבר הזכרנו, אנו מדגישים בעת סידור הגט, שהוא סופי מוחלט וללא תנאים, ואינו קשור כלל להליך הרכושי שיתבצע לאחר מתן הגט. ויעויין בכל זה במאמרו הנפלא של מנכ"ל בתי הדין, עו"ד הרב שמעון יעקובי שליט"א, בקובץ תחומין חלק כ"ב עמ' 157, בחליפת דבריו בנושא זה עם בעל שו"ת משנה הלכות, מגדולי הפוסקים בארה"ב.

40. אמנם הרב לביא בספרו עטרת דבורה מסיק לדינא דלא כהמהרשד"ם, ועיי"ש בדבריו שהאריך להוכיח זאת. גם הרב דייכובסקי שליט"א בספרו "לב שומע לשלמה" הסיק כן דלא כהמהרשד"ם (עמוד קצ"ד). אולם מנגד חזינן שהרב אלישיב זצ"ל כן צידד כוותיה כהמהרשד"ם לדינא וכבר כתבנו בגוף פסק הדין שמוכח כוותיה דהמהרשד"ם והרא"ש בדברי השו"ע באבהע"ז סימן קמ"ג סעיף כ"א, אולם כאמור יש לצמצם דבריו ככל האפשר – יעויין בגוף פסק הדין בעמוד 12.

מדינת ישראל

בתי הדין הרבניים

במשך השנים לא תעמוד בניסיון ותכה את הילדים יצא חלילה ערעור על הגט ולכן יש לחייבו בגט ללא קיום התנאי.

יא. בתנאי שלא תחלל שבת – כנ"ל בסעיף י"א.

יב. בתנאי שתימנע כליל מצריכת סמים – כנ"ל בסעיף י"ב.

יג. שלא תאכל מאכלים המזיקים לבריאותה ו/או לבריאות העובר – כנ"ל בסעיף י"ג.

יד. שיבוטל פסק ביהמ"ש שניתן בעניין הרכוש או מזונות הילדים, וידונו מחדש בבית הדין – לענ"ד תנאי זה איננו עומד בקריטריון הראשון שהצבנו, ואין לקבלו⁴². לפיכך נחייב את הבעל בגט כדינו⁴³.

טו. על מנת שלא תינשא לפלוני – לדינא צריך עיון, ונבאר את הדברים. על אף שכבר פסק הרשב"א שתנאי זה איננו לגיטימי ויש לחייב בגט ללא התנאי⁴⁴, זהו רק כאשר אסר עליה את כל טובי העיר ומעגן אותה, מה שאין כן במקרה זה שאוסר עליה אחד בלבד, ייתכן שהדין שונה, ואין לכופו ללא קיום התנאי, מחמת החשש לגט מעושה. מאידך הבאנו לעיל את הרשב"ש שפסק להדיא במקרה שכזה שאין שייך להתנות ואף בדיעבד ויש לכופו לתת גט חדש⁴⁵. אולם הרשב"ש הוא מהחולקים על המהרשד"ם. וכיון שהסקנו שיש לחשוש לדינא לחומרא לשיטת המהרשד"ם – על כל פנים לאחר צמצום דבריו ככל שניתן – אם כן לדברינו לעיל, ייתכן שתנאי זה לגיטימי לנוכח שני עקרונותיו של המהרשד"ם, כיון שהתנאי עוסק בשינוי מצב שנוצר עם חלות הגט, וכמו כן זהו תנאי שבנקל יש לקיימו, ואם כן לכאורה יש לחוש למהרשד"ם ולא לכופו או לחייבו בגט בלא קיום התנאי. מאידך

41. מן הראוי לציין שכאשר מדובר בבעל שאיננו חייב ליתן גט, והגירושין ביניהם נערכים על בסיס הסכם גירושין, אזי בודאי שמזכותם של הבעל או האישה להתנות כל תנאי אשר יעלה על דעתם – כל עוד ואיננו תנאי נגד דברי התורה. לכן האמור כאן מתייחס אך ורק בנידון שלפנינו בבעל שחייב במתן גט או בכפייה, והוא מתנה תנאים אלו. עיין בהערה 27 בגוף פסק הדין.

42. ועיין עוד בגוף פסה"ד ובהערה 25. ועיין שם בעמוד 19 ובהערה 33.

43. מן הראוי לציין כאן את אשר חזיתי בספרו של הגאון הרב דייכובסקי שליט"א (עמו' קצ"ה) שהביא את דברי הרשב"א בתשובותיו – והובאו דבריו בבית יוסף באבן העזר סימן ע"ד בעניין אישה המורדת מבעלה ומתנה את חזרתה לחיקו בכך שהוא יפרע קודם את חובותיה שלוותה מאחרים, וז"ל הרשב"א: אבל אם היא מעכבת מחמת פירעון מה שלוותה, בזה יראה שאינו חייב לזונה, דקרוב הוא בעיני לומר שזה אחד מדרכי המורדת באומרת בעינא ליה ומצערנא ליה, דכל האומרת כך - טענה יש לה על הצער שהיא רוצה לצערו, וגם זו עילה מצאה לצערו, ותולה בפירעון מה שלוותה. עכ"ל. הרי לנו דברי הרשב"א, הסובר שאין לערב כלל חוב ממוני בחיובי אישות. משכך, כשם שהאישה איננה רשאית למרוד בבעלה על אף שלדבריה הבעל לא עמד בחיוביו הממוניים, כך בעל שחייב ליתן גט איננו רשאי לעכבו על אף טענותיו הממוניות כלפיה.

44. וכבר הבאנו בפסק הדין שיש לדון האם הרשב"א אזיל גם כן בשיטת הרא"ש וחזה התנופה וכהמהרשד"ם או לא. ברם האמת תיאמר שאולי הרשב"א דיבר דווקא במקום שהתנה שלא תינשא לאף אחד מטובי העיר, ולפיכך כתב שם שנמצא שהבעל מעגן אותה כל ימיה. אולם בגוונא שמתנה רק על אדם אחד ייתכן שכן יסכים עם המהרשד"ם, לפי שזה תנאי שבנקל לקיימו. כמו"כ לדברי הגאון הרב פרובר שליט"א הדבר תלוי מהי סיבת החיוב של הבעל בגט, האם מחמת עיגון האשה או מחמת דבר אחר, שבכה"ג תנאי זה בטל. אולם לדברינו לעיל תנאי זה לשיטת המהרשד"ם הוא לגיטימי כאמור.

45. עיין מה שכתבנו בזה בגוף פסה"ד בעמוד 6 ובהערה 9.

מדינת ישראל

בתי הדין הרבניים

יש לומר, שמאחר והוא תנאי בשב ואל תעשה, דבר המקומם רגשית את האישה, והוא תנאי המתמשך לאורך זמן⁴⁶ אם כן בזה לא עסק המהרשד"ם וכמו שביאר בטוב טעם הגאון הרב איזירר שליט"א בפסק הדין הנזכר⁴⁷. ליבי נוטה שלא לאשר תנאי זה, ויש לחייבו בגט. כאמור לדינא צריך עיון גדול, ויש לעיין בזה טובא ולהיוועץ בגדולי הפוסקים שליט"א.

הרב רפאל זאב גלב

אחר כל אלה הדברים, והעיון במה שנגזר על המשיב בפסקי הדין שכתבו כבוד עמיתי הדיינים שליט"א הרבני מצטרף למסקנתם כי המשיב חייב לגרש את אשתו בהקדם.

וכבר הארכנו בס"ד בעבר בכיוצא בזה בפסק דין מיום א' אייר תשע"ה (20.4.15 תיק 202187/2 בית הדין בפתח תקוה) בחיוב בעל אסיר בגט ותנאי בגט, וראה עוד מה שכתבנו בפסק דין מיום י"ד כסלו תשע"ד (17.11.13 תיק 8221/10 בית הדין באשדוד) חיוב גט בבעל שאינו זן את אשתו, עיין שם ומשם באר"ה.

ובנדון דידן מגרעות נתן, שהרי הצדדים נשואים כשבע שנים אך גרו ביחד פחות משנתיים כאשר המשיב היה אסור בבית האסורים חודשים רבים והיה עובר ושב מבית האסורים לביתו וחוזר חלילה (פסחים מח:), ומזה שנתיים הרעב במאסר האחרון שנמשך עד הלום באופן שלמעלה משנתיים גרים הם בנפרד ולמבקשת טענות רבות כלפי המשיב.

למרות האמור, המשיב ביקש פסק זמן לשיקום הנישואין באמצעות משפחה ומכרים, והצהיר כי אם הדבר לא יעלה בידו בשלושה חודשים שקצב בית הדין יתגרש בהסכמה. (שורות 79-69 לפרוטוקול מיום 13.3.16)

בדין מיום כ"ה אייר תשע"ו (2.6.16) טענה המבקשת כי המשיב אף לא דבר איתה כלל על שיקום הנישואין רק הצהיר כי כשתותר על מזונות הבן תקבל את הגט. (שורות 3-4 שם).

מנגד, המשיב התכחש להצהרתו כי יתגרש בהסכמה וטען כי רק לאחר תום תקופת מאסרו ינסה לשקם את הנישואין. עוד טען המשיב כי חושד הוא במבקשת ששרכה דרכיה עם אחרים. (שורות 59-48 לפרוטוקול מיום 2.6.16)

משכך הם פני הדברים, נראה ברור כי אף המשיב אינו חפץ כלל במבקשת ואין בקשתו לשלום בית כנה, שהרי לא עשה דבר על כה לטובת שלום הבית ובפרט במקום שחושד במבקשת שאסורה עליו. בקשת המשיב לעכב את הגט אינה אלא 'מקצה שיפורים' בניסיון להשיג הישגים שאינן בפני בית הדין.

לפיכך אין מקום כלל להמתין פרק זמן נוסף עד אשר ישתחרר המשיב ממאסרו, שאז לדבריו יהיה מוכן לגרש אשתו, שהרי כבר הצהיר בעבר כי יתגרש בתום פסק הזמן שקצב בית הדין ולא עשה כן, וזאת למרות טענותיו הקשות על המבקשת, ונראה כי מטרת המשיב רק לעגן את המבקשת שלא כדין.

וידועים דברי רבנו ירוחם במישרים (נתיב כג חלק ח דף סא טור א) שכתב:

46. למרות שאין מדובר בדבר שחוזר על עצמו פעמים רבות כגון תשלום משכנתא וכדו' אלא איסור אחד בלבד רק לאורך כל חייה.

47. עיין בפסק הדין בעמוד 17 בדבריו.

מדינת ישראל

בתי הדין הרבניים

וכתב מורי ה"ר אברהם בן אשמעאל כי נראה לו שאישה שאמרה לא בעינא ליה יתן לי גט וכתובה והוא אומר אנא נמי לא בעינא לך אבל איני רוצה ליתן גט [...] משהינן לה תריסר ירחי אגיטא דילמא הדרי בהו לאחר שנה כופין אותו לגרש.

וכן מנהג בתי הדין אשר שמענו ונדעם, וכן עשו מעשה בפסקי דין רבניים חלק ז (עמוד 112-113) וחלק יא (עמוד 364) וחלק יב (עמוד 199-203) וחלק יג (עמוד 267) וראה עוד בפסק הדין של בית הדין בירושלים (תיק מספר 754405/5) ובפסק הדין של בית הדין בנתניה (תיק מספר 289477/1) ובפסק הדין מבית דין הגדול (תיק מספר 842462/1) וכל היד המרובה לבדוק תמצא עוד כהנה וכהנה החלטות למכביר בנדון זה.

לענין החיוב בגט במורדים זה על זה, אין זה משנה מי מהצדדים אשם במצב או בסיבת מי נגרם הדבר, וכפי שהאריך בזה הגר"נ פרובר שליט"א בביאור דינו של רבנו ירוחם (פורסם בקובץ כנס הדיינים תשס"ח – עמוד 114) וסוף דבר מסיק התם כי בבני זוג המורדים ומענגים זה את זה יש לחייב בגט מאחר וטענת עיגון היא עילה מספקת לחיוב בגט, ואף אם הצד המעגן אינו אשם בהפרת שלום הבית, היות ואין זכות למי מהצדדים לעגן את משנהו במקום ששניהם מורדים ע"ש.

והנה כאמור, בנידון דידן הצדדים פרודים כבר למעלה משנתיים וכבר כתב רבינו חיים פאלג'י בספרו חיים ושלום (חלק ב סימן קיב) שכתב כדלקמן:

בדרך כלל אני אומר, כל שנראה לבית דין שזמן רב נפרדים ואין להם תקנה, אדרבה צריך השתדלות הרבה להפרידם זה מזה ולתת גט, כדי שלא יהיו חוטאים חטאים רבים [...] וידעו נאמנה כי כל הבא לעכב מלתת גט בענין זה כדי להנקם זה מזה מחמת קנאה שנאה ותחרות, פעמים שהאיש רוצה לגרש והאישה אינה רוצה, וכדי להנקם מהאיש מעכבים הדבר שלא לשם שמים עתידין ליתן את הדין, וכמו כן להיפך כשהאישה רוצה [...] וכדי להנקם מהאישה מעכבים מלתת גט שלא לשם שמים, גם בזה לא בחר ד' ויש עונש מהשמים [...] והנני נותן קצבה וזמן לדבר הזה, דאם יארע איזה מחלוקת בין איש לאשתו, וכבר נלאו לתווך השלום ואין להם תקנה ימתינו עד שמונה עשר חודשים, ואם בינם לשמים נראה לבית הדין שלא יש תקוה לשום שלום ביניהם יפרידו הזוג ולכופם לתת גט עד שיאמרו רוצה אני כדבר האמור.

ובפסקי דין רבים סמכו על דבריו לעשות מעשה, כמבואר בפסקי דין רבניים חלק ז (עמוד 111) וחלק ט (עמוד 150) וחלק יא (עמוד 206) וכהנה רבות.

וכן מבואר גם באגרות משה (חלק ד יורה דעה סימן טז אות ב) שכתב:

ובדבר איש ואישה שזה הרבה שנים שלכא שלום בית, וכבר שנה וחצי דרים במקומות מופרדים, וכבר ישבו בית דין חשוב ולא עלה בידם לעשות שלום ביניהם... אז מדין התורה באופן כזה מוכרחין להתגרש ואין רשות לשום צד לעגן, לא הבעל את אשתו ולא האישה את הבעל, בשום עיכוב מצד תביעת ממון.

סיכומם של דברים, בית הדין לא ייתן את ידו לעיגון כה ממושך של המבקשת ללא הצדקה, והבעל חייב לגרש את אשתו בהקדם.

הרב אברהם מאיר שלוש – ראב"ד

מדינת ישראל

בתי הדין הרבניים

פסק הדין

לאור האמור מחליט בית הדין כדלקמן:

א. הבעל חייב לגרש את אשתו בהקדם, ויפה שעה אחת קודם.

ב. המזכירות תפתח תיק סדור גט ותקבע מועד מתאים.

ג. אם המשיב מסרב להתגרש עליו להודיע לבית הדין עד 14 יום מחתימת ההחלטה, על מנת לבטל את הדיון לסדור גט, ולקבוע מועד דיון חילופי בבקשות המבקשת בכפוף לפתיחת תיק מתאים.

ד. בהעדר תגובה כנדרש, עשוי בית הדין לחייב את המשיב בהוצאות הדיון שייקבע לסידור גט.

מותר לפרסם לאחר השמטת פרטים מזהים.

ניתן ביום ו' בכסלו התשע"ז (06/12/2016).

הרב רפאל זאב גלב

הרב אברהם מאיר שלוש — ראב"ד הרב שמואל אברהם חזן